

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Стан реалізації у Збройних Силах України гендерної політики держави

Київ – 2020

Стан реалізації у Збройних Силах України гендерної політики держави [Текст]: аналіт. звіт за результ. соціол. дослідж. (заключний) / НДЦ ГП ЗС України; викон. *О.В. Шевчук, В.С. Михайлов, О.Д. Деточка* [та ін.]. К.: 2020. 61 с.

Затверджено на засіданні Наукової ради Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України, протокол від 21 грудня 2020 року № 13.

Дослідження виконано
авторським колективом співробітників
Науково-дослідного центру гуманітарних проблем
Збройних Сил України у складі:
О.В. Шевчука (гол. колективу);
д-ра екон. наук, професора В.С. Михайлова;
канд. біол. наук В.М. Панченка;
канд. іст. наук С.І. Печенюка;
О.Д. Деточки;
В.В. Єфімової;
Є.О. Рожкова.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
Вступ	5
Розділ 1. Думки респондентів щодо дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у Збройних Силах України	10
1.1. Поінформованість військовослужбовців про гендерну рівність	10
1.2. Оцінки респондентів щодо стану реалізації гендерної рівності у Збройних Силах України	13
1.3. Мотивація військовослужбовців-жінок і чоловіків до проходження військової служби	22
Висновок до розділу 1	32
Розділ 2. Оцінки військовослужбовців щодо проявів дискримінації за ознакою статі у військовому середовищі	34
2.1. Взаємовідносини у військових колективах за оцінками респондентів	34
2.2. Поширеність випадків дискримінації за ознакою статі в армійському середовищі	40
2.3. Причини порушення гендерної рівності у військових колективах та можливі заходи для їх недопущення	51
Висновок до розділу 2	55
Висновки та пропозиції	57

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВМС	Військово-Морські Сили ЗС України
ГЗН	гендерно-зумовлене насильство
ДШВ	Десантно-штурмові війська ЗС України
ЗС України	Збройні Сили України
ЛГБТ	лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООС	операція Об'єднаних сил
ООС/АТО	операція Об'єднаних сил (до 30 квітня 2018 року – антитерористична операція на території Луганської та Донецької областей)
ППД	пункт постійної дислокації
ПС	Повітряні Сили ЗС України
СВ	Сухопутні війська ЗС України
ССО	Сили спеціальних операцій ЗС України

ВСТУП

Актуальність дослідження. 31 жовтня цього року виповнилося 20 років з того часу, як Радою безпеки ООН була прийнята резолюція № 1325 “Жінки, мир, безпека”. Цей документ заклав основи для залучення жінок до прийняття рішень і збільшення їх представництва у секторі безпеки та оборони. Упродовж 2008–2019 років Радою безпеки ООН було прийнято ще 9 резолюцій – 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467 і 2493, що стали логічним продовженням резолюції 1325 і спрямовані на протидію сексуальному насильству під час конфліктів, збільшенню залученості жінок до врегулювання конфліктів та пост-конфліктних ситуацій тощо.

Станом на кінець минулого, 2019-го, року, жінки складали майже чверть (23%) від загальної чисельності Збройних Сил України (далі – ЗС України), зокрема 11% – жінки-військовослужбовці і 12% – цивільні працівниці. Крім того, жінки складають понад 10% від загальної чисельності особового складу, залученого до виконання завдань в операції Об’єднаних сил (далі – ООС), а кожний двадцятий (5%) український миротворець – це жінка¹.

Хоча за останні роки було суттєво вдосконалено чинне законодавство щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час проходження ними військової служби, навчання та підвищення кваліфікації особового складу, армію часто критикують за те, що жінки займають переважно т. зв. “фемінізовані” посади – у сферах забезпечення, логістики, медичної служби тощо.

За результатами останнього опитування громадської думки², ЗС України з-поміж усіх соціальних інституцій країни мають найвищий рівень довіри громадян України – баланс довіри-недовіри (різниця між часткою тих, хто довіряє, і тих, хто не довіряє соціальній інституції) до армії становить +38,8%, тоді як до Церкви +34,7%, до Державної служби з надзвичайних ситуацій +31,5% і до волонтерських організацій +31,2%. Тому, щоб рівень довіри населення до ЗС України залишався на високому рівні армія має і надалі уособлювати впевненість, надійність та рівність громадян, зокрема і в гендерній сфері.

¹ Впровадження гендерної рівності у секторі безпеки і оборони України: досягнення та виклики [Електрон. ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-presshall/2837474-vprovadzenna-gendernoi-rivnosti-u-sektori-bezpeki-i-oboroni-ukraini-dosagnenna-ta-vikliki.html> (дата звернення: 02.12.2020).

² Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020 р.) [Електрон. ресурс]. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r> (дата звернення: 02.12.2020).

Згідно з Планом управління ризиками ЗС України на 2020 рік від 05.02.2020 р. №3152/С, упродовж жовтня 2020 року у військах (силах) було проведено опитування військовослужбовців ЗС України з гендерної проблематики. Враховуючи епідеміологічну ситуацію, що склалася у регіонах України через захворювання на гостру респіраторну хворобу, спричинену вірусом SARS-Cov-2 (Covid-19), опитування особового складу проводилося шляхом надсилання бланків анкет до військових частин, визначеними командувачами військ (сил). Заповнені анкети відправлялись засобами фельд'єгерсько-поштового зв'язку до Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України для їх подальшої обробки та аналізу.

Мета дослідження – оцінити стан реалізації у ЗС України гендерної політики держави, а також дослідити наявність можливих проявів гендерно-зумовленого насильства і дискримінації за ознаками статі в армійському середовищі.

Для досягнення мети необхідно було вирішити такі завдання:

- з'ясувати рівень поінформованості військовослужбовців з гендерних питань;
- проаналізувати оцінки респондентів стосовно змін у життєдіяльності військ (сил), пов'язаних із реалізацією у ЗС України гендерної політики держави;
- порівняти мотивацію військовослужбовців-жінок та чоловіків до проходження військової служби;
- дослідити морально-психологічну готовність військовослужбовців обох статей до виконання завдань в бойових умовах;
- виявити потенційні чинники гендерної нерівності у військових колективах;
- виявити та проаналізувати можливі прояви гендерно-зумовленого насильства (далі – ГЗН) та дискримінації за ознакою статі, що можуть існувати в армійському середовищі;
- визначити шляхи удосконалення гендерної політики у ЗС України.

Методи дослідження. Для визначення теоретичних основ даної проблеми використовувались теоретичні методи (узагальнення, наукового аналізу та синтезу). Для збору первинної інформації використовувався метод анкетування. Для обробки емпіричних даних та аналітичних розрахунків

використовувалось відповідне програмне забезпечення. Введення масиву анкет та їх первинна обробка проводилась за допомогою пакету “OCA” (аббревіатура від “Обробка соціологічних анкет”), аналітичні розрахунки – SPSS (аббревіатура від “Statistical Package for Social Sciences” – “Статистичний пакет для соціальних наук”), побудова діаграм – Microsoft Excel. Проводилося обчислення первинних статистик одномірного розподілу даних – середніх (для метричних та псевдометричних ознак), валідних відсотків, стандартного відхилення, значущості відмінності середніх за критерієм Стюдента, значущості відмінності відсотків за Z-критерієм з корекцією Бонфероні, значущості відмінності часток в одномірних розподілах за критерієм χ^2 .

У ході дослідження здійснювався аналіз результатів одновимірного та двовимірного (за статтю, видами [окремими родами] військ [сил] та категорією особового складу) розподілів відповідей респондентів на запитання анкети. Усі дані наведені у відсотках і, якщо не вказано інше, відповідають думкам певної частини респондентів відносно тих, хто надав відповідь. Для окремих запитань сума відповідей може перевищувати сто відсотків, що є результатом наданої респондентам можливості обирати декілька варіантів відповідей одночасно.

Генеральну сукупність соціологічного дослідження складали військовослужбовці (жінки та чоловіки) військової служби за контрактом ЗС України. **Вибіркова сукупність** сформована за квотним принципом (детермінована вибірка) і репрезентує генеральну сукупність за видами (окремими родами) військ (сил), категоріями військовослужбовців та їх статтю.

Загалом, у ході соціологічного дослідження було опитано 1802 військовослужбовці (1360 чоловіків, 411 жінок і 31 особа статі не вказала) (рисунок Вст.1), зокрема у Сухопутних військах ЗС України (далі – СВ) 1060 військовослужбовців (818 чоловіків, 228 жінок і 14 осіб статі не вказали), Повітряних Силах ЗС України (далі – ПС) 403 військовослужбовці (293 чоловіків, 102 жінки і 8 осіб статі не вказали), Військово-Морських Силах ЗС України (далі – ВМС) 102 військовослужбовці (71 чоловік, 26 жінок і 5 осіб статі не вказали), Десантно-штурмових військах ЗС України (далі – ДШВ) 188 військовослужбовців (138 чоловіків, 46 жінок і 4 особи статі не вказали), Силах спеціальних операцій ЗС України (далі – ССО) 49 військовослужбовців (40 чоловіків і 9 жінок).

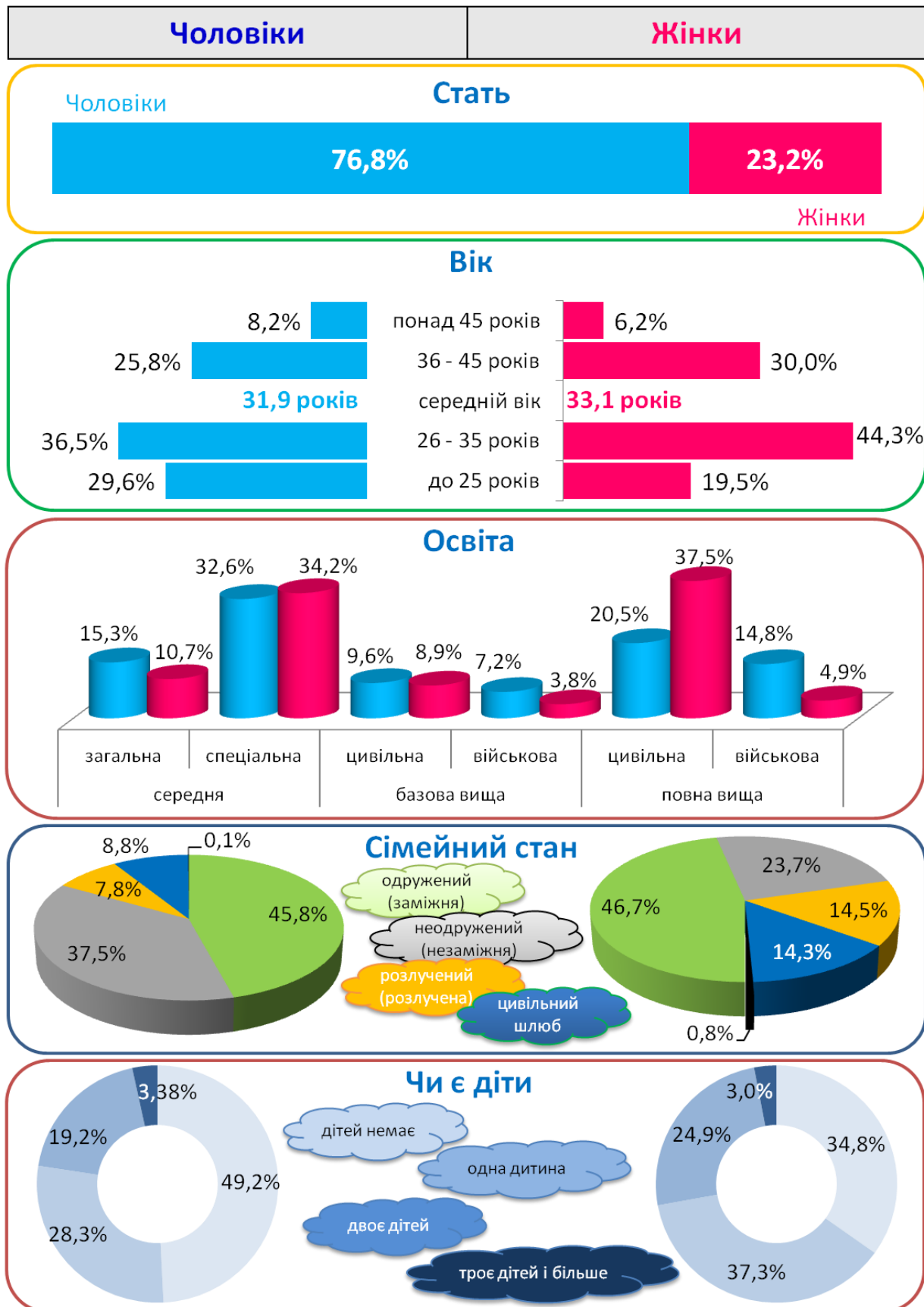

Рисунок Вст.1
 Соціально-демографічні характеристики військовослужбовців,
 які брали участь в опитуванні

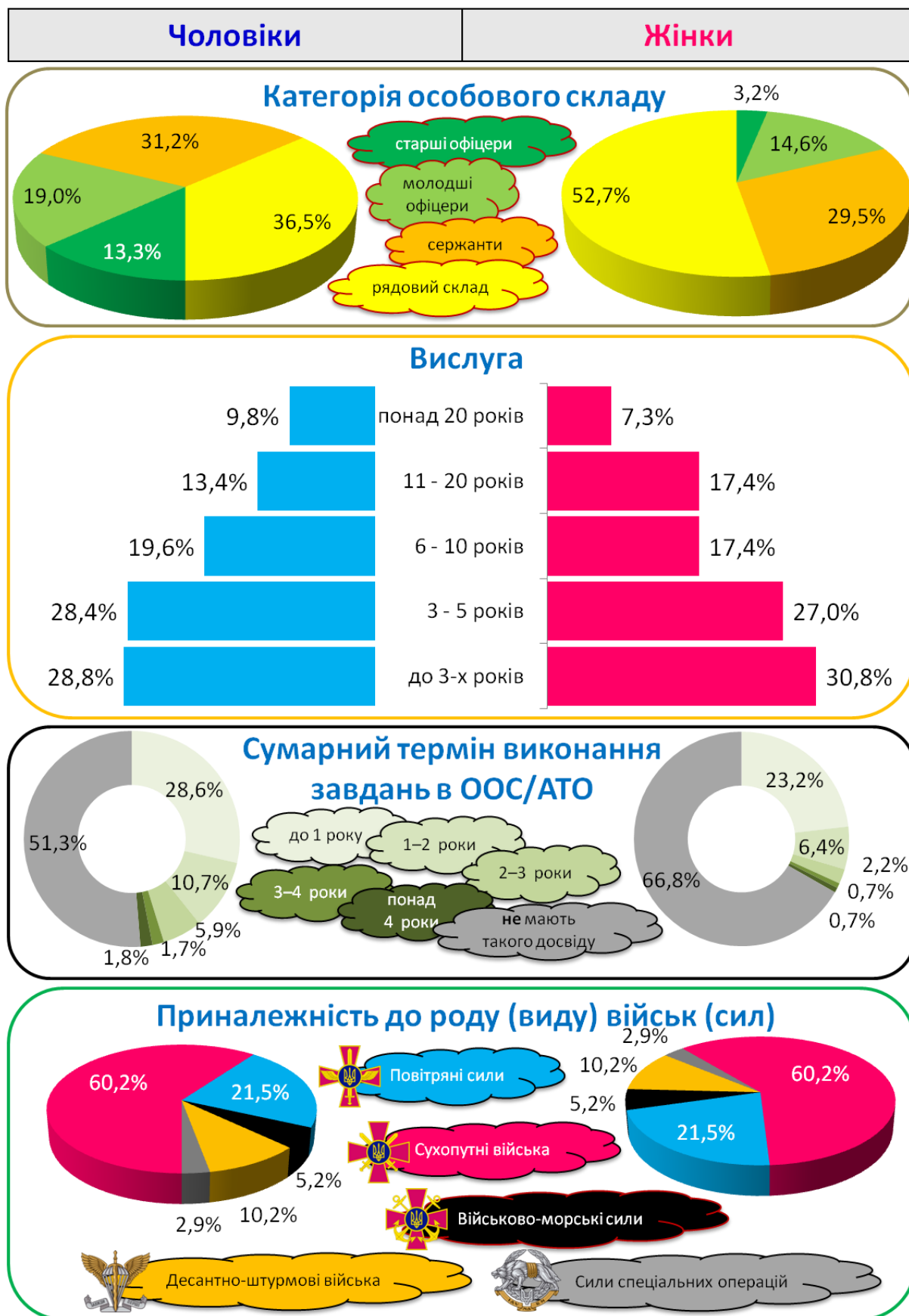

Рисунок Вст.1, аркуш 2

РОЗДІЛ 1

ДУМКИ РЕСПОНДЕНТІВ ЩОДО ДОТРИМАННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

1.1. Поінформованість військовослужбовців про гендерну рівність

Переважна більшість опитаних військовослужбовців (81,1%) зазначили, що вони у достатній мірі поінформовані щодо рівності прав і можливостей жінок та чоловіків під час проходження ними військової служби (рисунок 1.1). При цьому, відповіді військовослужбовців-чоловіків та жінок суттєво не відрізняються (81,4% проти 80,0%). У той же час, майже кожен п'ятий респондент обох статей так не вважає. Залежно від виду (окремого роду) військ (сил) на найвищий рівень поінформованості з цього питання вказали представники ПС і ССО, на дещо нижчу – військовослужбовці ВМС. Суттєвих відмінностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до тієї чи іншої категорії особового складу не виявлено.

Рисунок 1.1

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте? Чи достатньо Ви поінформовані щодо рівності прав і можливостей жінок та чоловіків (гендерної рівності) під час проходження військової служби?”**
(у % до тих, хто відповів)

Серед основних джерел отримання інформації щодо гендерної рівності (рисунок 1.2) опитані військовослужбовці називали інформування (заняття) у військових частинах (44,4%), де вони проходять службу, мережу інтернет (42,5%) та соціальні мережі (33,3%). Крім того, майже 23% респондентів отримують таку інформацію з передач українського телебачення, 12,7% – з веб-сайту Міністерства оборони України, а близько 7% з інших джерел (радіопередач “Армія-FM”, програм українського радіо а також з газет і журналів). Суттєвих розбіжностей з цього питання між представниками різних видів (окремих родів) військ (сил), як і між офіцерами, сержантським та рядовим складом (незалежно від їх статі), не виявлено.

(респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді)

Рисунок 1.2

Розподіл відповідей на запитання **“З яких джерел Ви отримуєте інформацію щодо гендерної рівності”** (у % до тих, хто відповів)

Аналіз відповідей респондентів показує, що у військових частинах ЗС України, де проводилось опитування, ведеться відповідна просвітницька робота з питань гендерної рівності (рисунок 1.3). З цим погоджується переважна більшість військовослужбовців (75,6% чоловіків і 71,2% жінок). Однак, 28,8% опитаних військовослужбовців-жінок та 24,4% військово-службовців-чоловіків вважають, що така робота у військових частинах не проводиться. За оцінками респондентів краще ця робота організована у військових частинах ПС (84,9% військовослужбовців підтвердили проведення просвітницької роботи з питань гендерної рівності, 15,1% – ні) та ССО (83,7% проти 16,3%), дещо гірше – у частинах СВ (74,0% респондентів підтвердили, 26,0% – ні) та ДШВ (65,3% проти 34,7%). І лише кожен другий респондент з

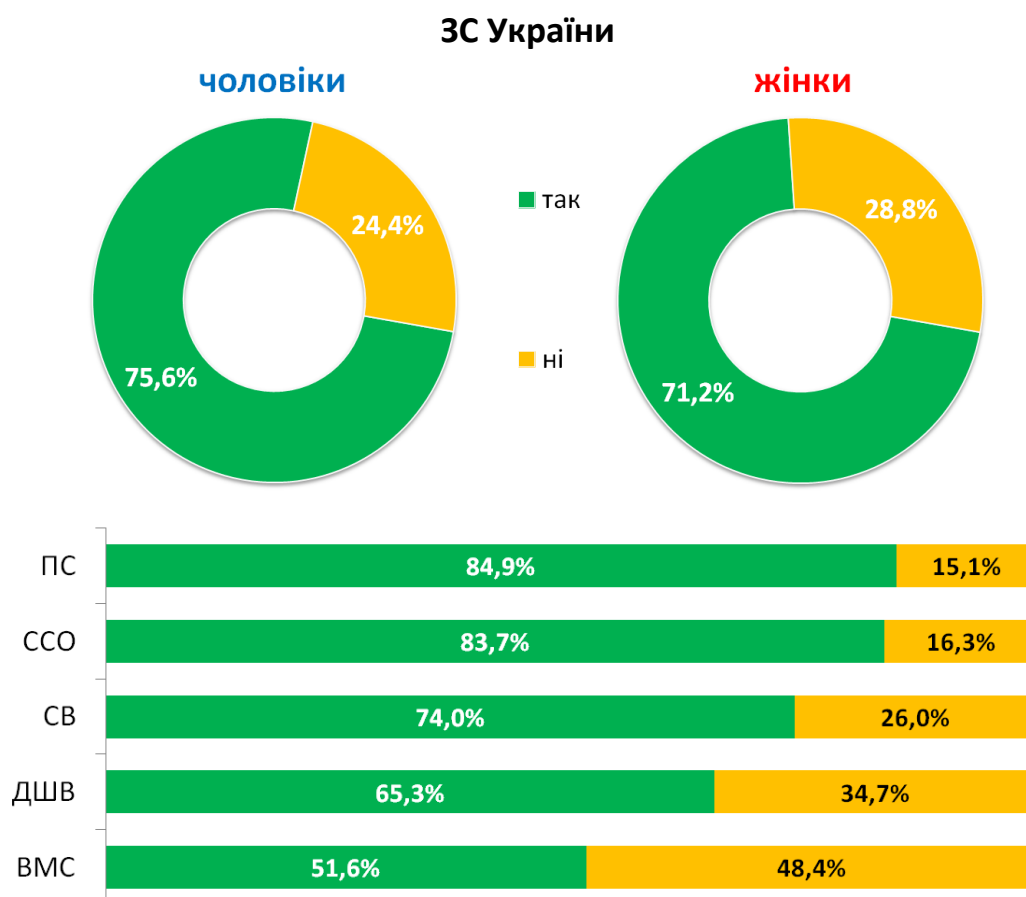

Рисунок 1.3

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте? Чи ведеться просвітницька робота з питань гендерної рівності у Вашій військовій частині?”** (у % до тих, хто відповів)

ВМС (51,6% проти 48,4%) зазначили, що відповідна робота з питань рівності прав та можливостей чоловіків та жінок у їх військовій частині проводиться. Суттєвих відмінностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до тієї чи іншої категорії особового складу не виявлено.

Отже, результати опитування вказують на достатню поінформованість особового складу щодо рівності прав і можливостей жінок та чоловіків під час проходження ними військової служби. Водночас, респонденти засвідчили, що у військових частинах ЗС України, де проводилось опитування, ведеться недостатня просвітницька робота з питань гендерної рівності.

1.2. Оцінки респондентів щодо стану реалізації гендерної рівності у Збройних Силах України

З метою оцінки стану реалізації у ЗС України гендерної політики держави військовослужбовцям було запропоновано висловити міру згоди з низкою оціночних тверджень щодо цього аспекту життєдіяльності військ (сил). Так, під час опитування респонденти обох статей висловили власні думки щодо реалізації принципу рівності прав та можливостей жінок і чоловіків під час проходження ними військової служби.

Більшість опитаних військовослужбовців як чоловіків (63,6%) так і жінок (59,2%) у тій чи іншій мірі вважають, що у ЗС України реалізовано принцип рівних прав та можливостей за ознакою статі (рисунок 1.4). У той же час, не погоджується з цим твердженням кожна п'ята опитана жінка та кожен шостий чоловік. Не змогли визначитись з цього питання близько 20% респондентів обох статей. При цьому, суттєвих розбіжностей між відповідями військовослужбовців, які проходять службу у різних видах (окремих родах) військ (сил) не виявлено. Також не виявлено суттєвих відмінностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до тієї чи іншої категорії особового складу.

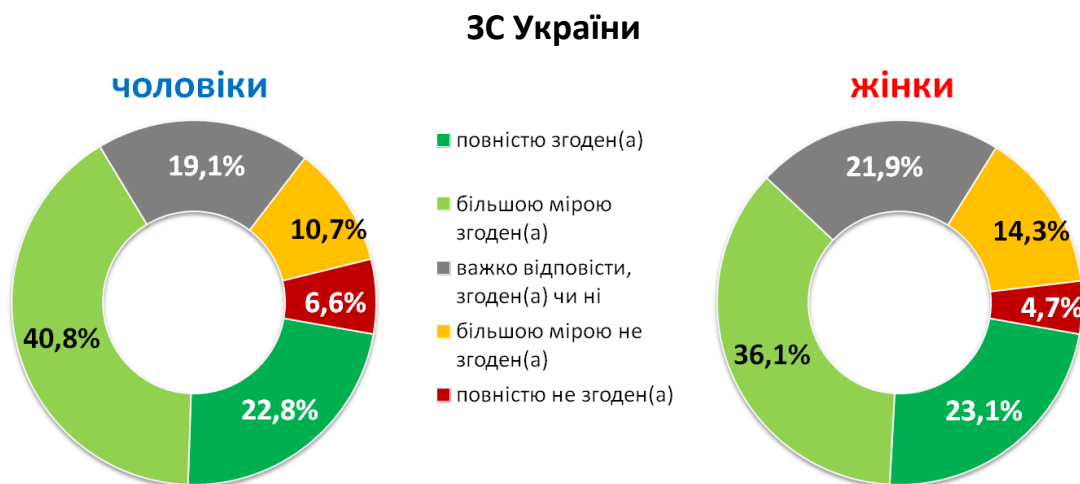

Рисунок 1.4

Розподіл відповідей на запитання **“Наскільки Ви згодні або не згодні з наведеним твердженням: «У ЗС України реалізовано принцип рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків?»** (у % до тих, хто відповів)

З твердженням, що у ЗС України, останнім часом, суттєво змінилися гендерні відносини і у жінок-військовослужбовців стало більше можливостей погоджується більшість респондентів (65,5% жінок та 62,9% чоловіків (рисунок 1.5). Близько 14% військовослужбовців обох статей з цим не згодні. А близько 23% чоловіків та 20% жінок обрали варіант відповіді “важко відповісти”. У розрізі приналежності опитаних до певного виду (окремого роду) військ (сил) на найвищий рівень згоди (повної і часткової) з цим твердженням вказали представники ПС і ВМС, на дещо нижчий – військовослужбовці ССО. Залежно від приналежності респондентів до тієї чи іншої категорії особового складу найвищий рівень згоди з тим, що у ЗС України, останнім часом, суттєво змінилися гендерні відносини і у жінок-військовослужбовців стало більше можливостей висловили старші офіцери (73,3%), найнижчий – військовослужбовці з числа рядового складу (56,9%).

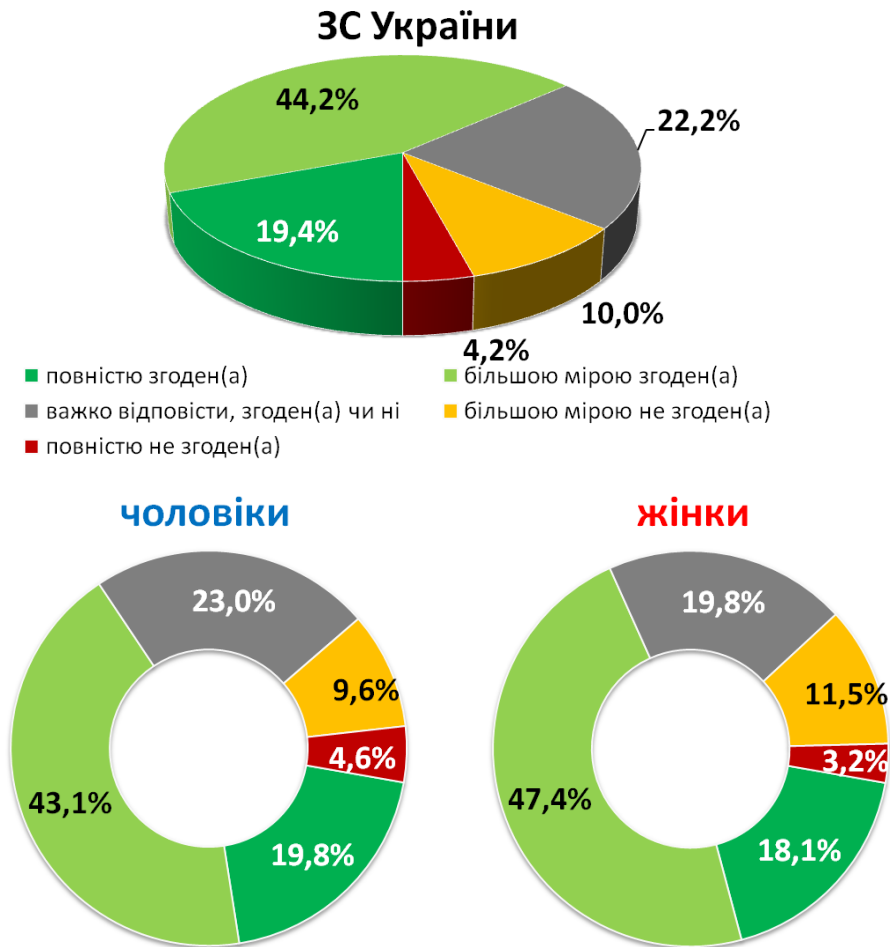

Рисунок 1.5

Розподіл відповідей на запитання ***“Наскільки Ви згодні або не згодні з наведеним твердженням: «Гендерні відносини у ЗС України останнім часом суттєво змінилися, у жінок стало більше можливостей?»***”,
(у % до тих, хто відповів)

Майже кожен другий респондент як серед чоловіків так і серед жінок, у тій чи іншій мірі згоден з твердженням, що призначення на командні посади у ЗС України військовослужбовців-жінок відбувається з дотриманням чинного законодавства з урахуванням їх професійної компетенції (рисунок 1.6). Близько 13% опитаних обох статей не погоджуються з цим твердженням. А понад 34% респондентів на змогли надати однозначну відповідь. Суттєвих розбіжностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до певного виду (окремого роду) військ (сил) чи категорії особового складу (незалежно від їх статі), не виявлено.

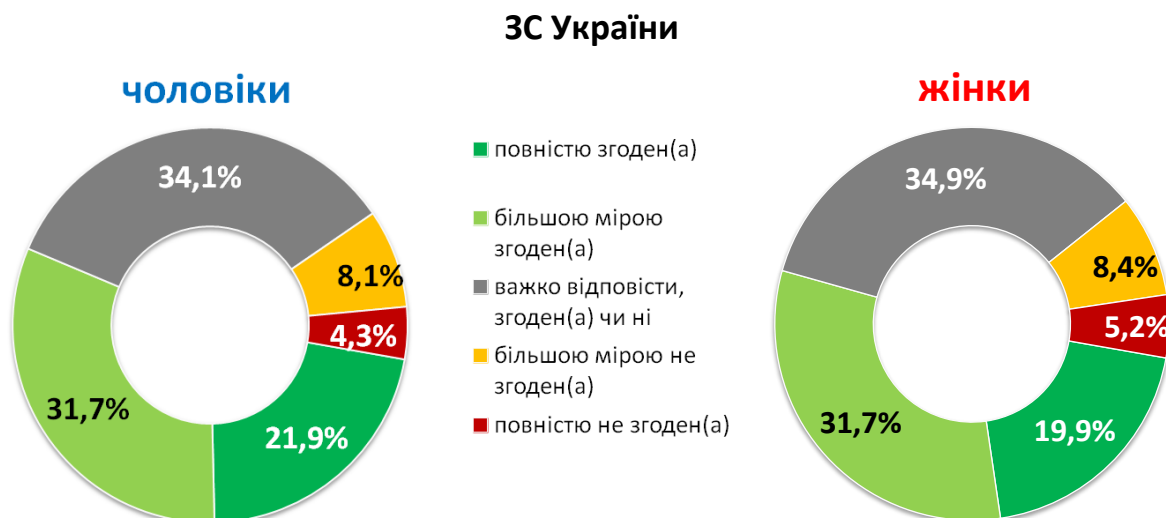

Рисунок 1.6

Розподіл відповідей на запитання **“Наскільки Ви згодні або не згодні з твердженням: «У ЗС України виконуються вимоги законодавства щодо призначення військовослужбовців-жінок на командні посади з урахуванням їх професійної компетентності»?”**

(у % до тих, хто відповів)

Половина опитаних військовослужбовців вважають, що у ЗС України на рівнозначних посадах при однаковому грошовому забезпеченні військовослужбовці-чоловіки зазвичай виконують більше завдань, ніж жінки (рисунок 1.7). Майже 23% опитаних дотримуються іншої думки, ще 27% не змогли визначитись з цього питання. Відповіді чоловіків та жінок дещо різняться. Так, не погоджуються з цим твердженням більше третини (34,7%) військовослужбовців-жінок та 19,4% чоловіків. І навпаки – згодні з ним майже 54% чоловіків і 38,1% жінок.

Спостерігаються певні відмінності у думках опитаних залежно від виду (окремого роду) військ (сил) і від категорії особового складу. Так, найбільша частка тих, хто погоджується із цим твердженням виявлена серед представників ДШВ (59,9%), найменша – у ВМС (42,0%) та ССО (38,8%). Також погоджуються з цим твердженням 62,7% старших офіцерів проти 52,4% молодших офіцерів, 49,3% військовослужбовців з числа рядового складу і 46,9% сержантів. Крім того, жінки оцінили це судження більш критично, ніж чоловіки (як у розрізі видів [окремих родів] військ [сил], так і залежно від категорії особового складу).

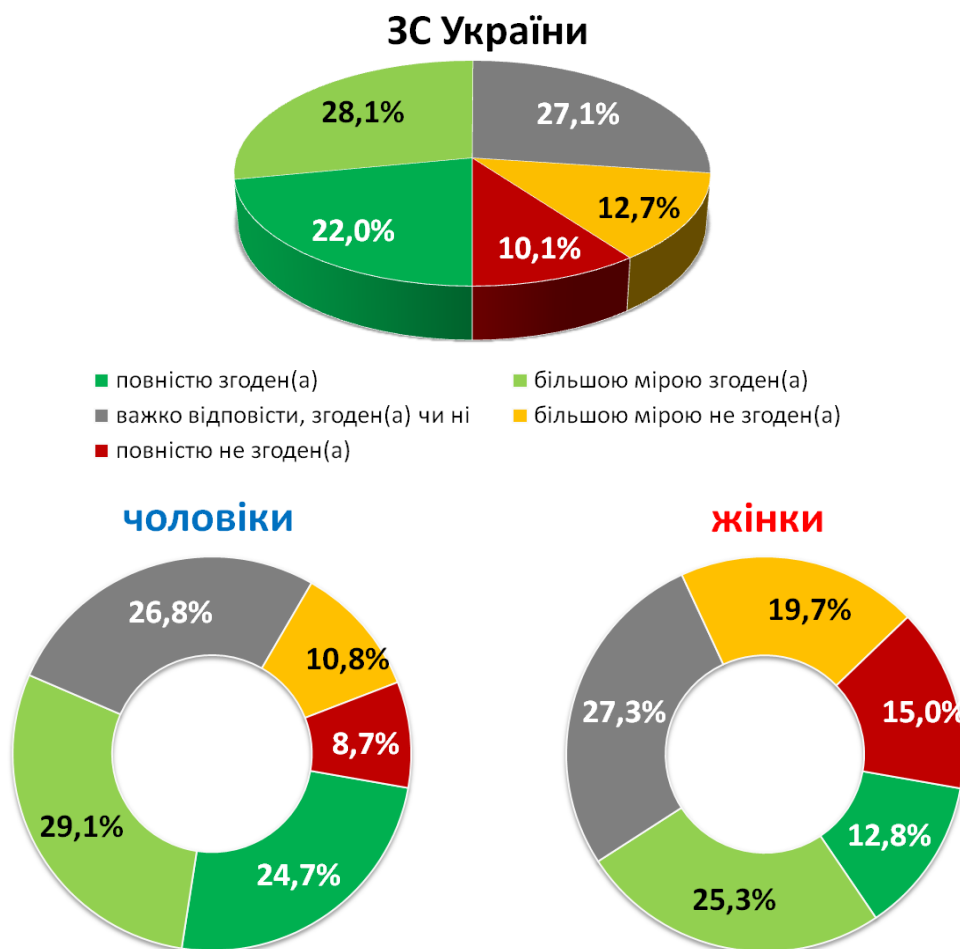

Рисунок 1.7

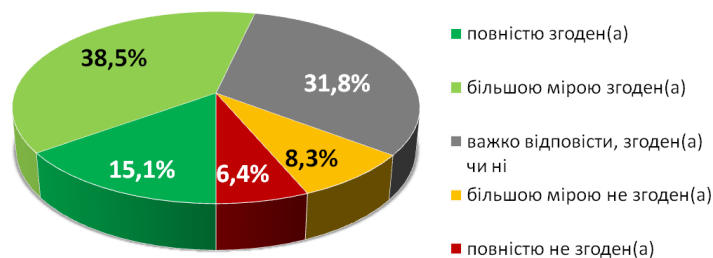
Розподіл відповідей на запитання **“Наскільки Ви згодні або не згодні з наведеним твердженням: «У ЗС України на рівнозначних посадах при однаковому грошовому забезпеченні чоловіки зазвичай виконують більше завдань, ніж жінки?»”** (у % до тих, хто відповів)

Умовна більшість опитаних військовослужбовців зазначила, що за останні роки у ЗС України зросла роль військовослужбовців-жінок (рисунок 1.8). Так з цим твердженням погодилось 53,6% респондентів, *при виконанні жінками завдань у повсякденній діяльності та 48,8% респондентів – у районі проведення ООС/АТО*. У той же час, від 14,6% до 16,2% респондентів з цим не погоджуються, а майже кожен третій з опитаних не визначився з відповіддю.

ЗС України

у повсякденній діяльності

у районі проведення ООС/АТО

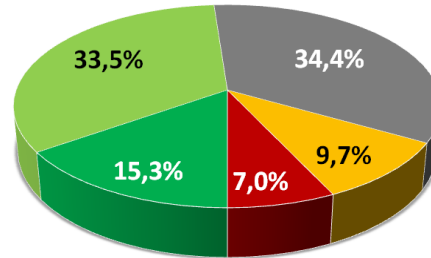

Рисунок 1.8

Розподіл відповідей на запитання *“Наскільки Ви згодні або не згодні з наведеним твердженням: «У ЗС України зросла роль військовослужбовця – жінки при виконанні завдань за призначенням у повсякденній діяльності / у районі проведення ООС/АТО»?”* (у % до тих, хто відповів)

Дещо відрізняються думки респондентів різних статей (рисунок 1.9). Так погоджуються з твердженням про зростання ролі військовослужбовців-жінок: у повсякденній діяльності 62,5% опитаних жінок та 50,8% чоловіків, при виконанні завдань у районі проведення ООС/АТО – 53,7% опитаних жінок та 47,5% чоловіків. Відповідно не погоджуються з цим твердженням 12,1% респондентів жіночої статі та 18,1% чоловічої. Не визначились близько третини військовослужбовців обох статей.

Виявлено деякі відмінності у думках опитаних залежно від виду (окремого роду) військ (сил). Зокрема, найбільша частка тих, хто погоджується із тезою про зростання ролі військовослужбовців-жінок у повсякденній діяльності серед представників ПС (60,9%), найменша – у ВМС (42,3%). Найбільша частка опитаних, які згодні із твердженням про зростання ролі військовослужбовців-жінок у районі проведення ООС/АТО виявлена серед представників ПС (53,1%), найменша – у ССО (35,4%). Суттєвих розбіжностей у відповідях офіцерів, сержантів та військовослужбовців з числа рядового складу не виявлено. Проте військовослужбовці-жінки оцінили ці судження більш критично, ніж чоловіки (як у розрізі видів [окремих родів] військ [сил], так і залежно від категорії особового складу).

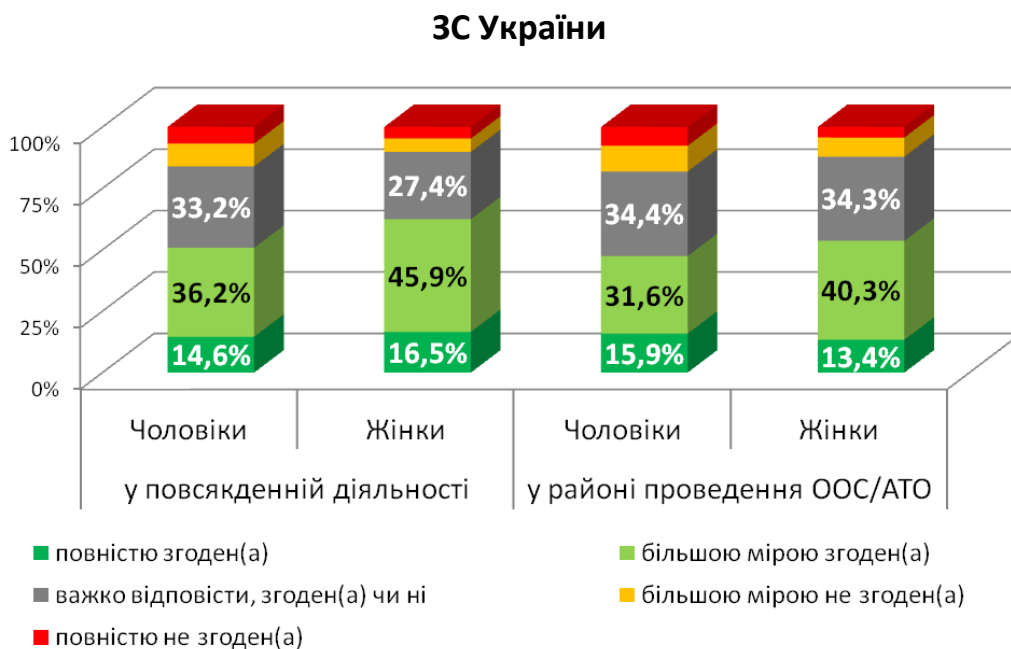

Рисунок 1.9

Розподіл відповідей на запитання **“Наскільки Ви згодні або не згодні з наведеним твердженням: «У ЗС України зросла роль військовослужбовця – жінки при виконанні завдань за призначенням у повсякденній діяльності / у районі проведення ООС/АТО?»”** (у % до тих, хто відповів)

У ході дослідження військовослужбовцям було запропоновано висловити власну міру згоди з твердженням “У ЗС України немає проблем зі ставленням до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери або ЛГБТ) за умови, що вони не виставляють її напоказ”. Аналіз відповідей респондентів показує, що відносна більшість респондентів, як жінок (46,3%) так і чоловіків (43,8%) не визначились з відповіддю на це твердження та обрали варіант відповіді “важко відповісти” (рисунок 1.10). Близько 28% респондентів обох статей у тій чи іншій мірі вказали на відсутність проблем зі ставленням до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією. Однак 27,9% військовослужбовців чоловічої та 26,2% жіночої статі з цим не погодились, вважаючи що така проблема все ж таки існує.

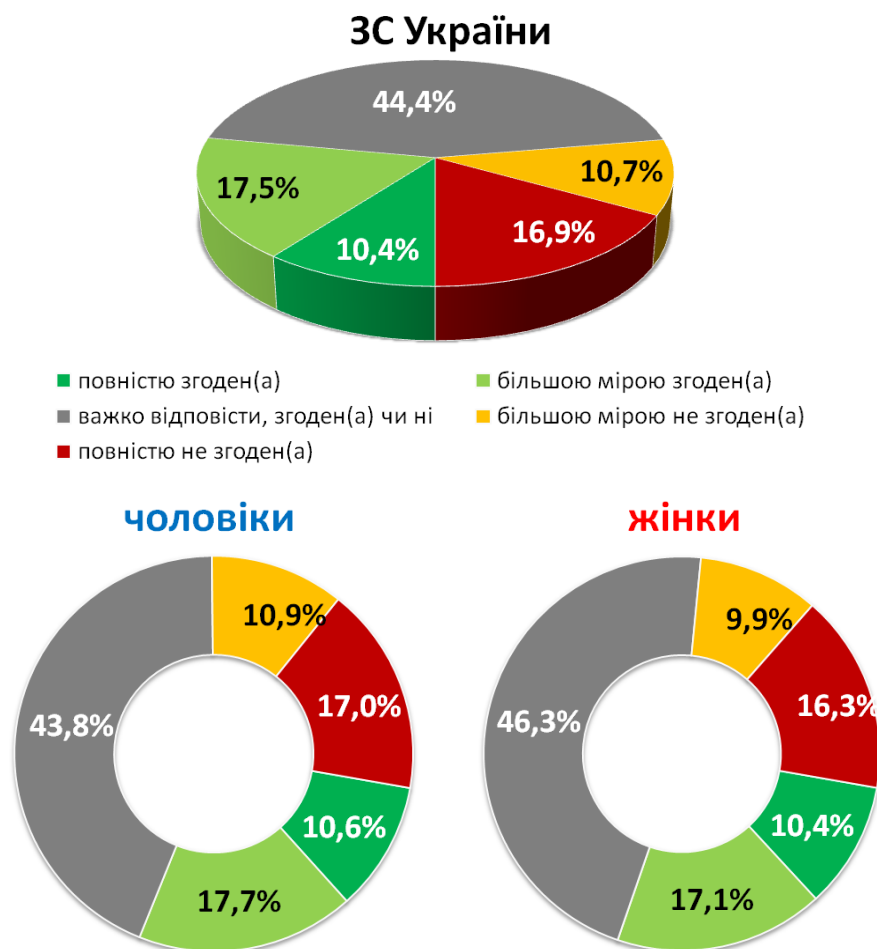

Рисунок 1.10.

Розподіл відповідей на запитання **“Наскільки Ви згодні або не згодні з наведеним твердженням: «У ЗС України немає проблем зі ставленням до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери або ЛГБТ) за умови, що вони не виставляють її напоказ»?”**
 (у % до тих, хто відповів)

Розподіл відповідей (згоди або незгоди з твердженням) респондентів щодо ставлення до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією у різних видах (окремих родах) військ (сил) наведено у таблиці 1.1. Суттєвих розбіжностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до певної категорії особового складу не виявлено.

Таблиця 1.1

Розподіл відповідей на запитання “Наскільки Ви згодні або не згодні з тим, що у ЗС України немає проблем зі ставленням до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери або ЛГБТ) за умови, що вони не виставляють її напоказ”

(у % до тих, хто відповів)

	СВ		ПС		ВМС		ДШВ		ССО	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки*	Чоловіки	Жінки	Чоловіки*	Жінки*
Повністю згоден(а)	12,1	10,7	10,7	11,0	7,1	0,0	5,9	11,4	2,5	22,2
Більшою мірою згоден(а)	18,7	17,8	17,2	19,0	18,6	11,5	12,5	11,4	17,5	22,2
Важко відповісти, згоден(а) чи ні	41,8	40,4	47,6	51,0	51,4	61,5	41,9	56,8	47,5	44,4
Більшою мірою не згоден(а)	9,2	10,2	14,1	9,0	8,6	11,5	13,2	9,1	17,5	11,1
Повністю не згоден(а)	18,2	20,9	10,3	10,0	14,3	15,4	26,5	11,4	15,0	0,0

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Отже, більшість опитаних військовослужбовців, як чоловіків так і жінок, у тій чи іншій мірі вважають, що у ЗС України реалізовано принцип рівних прав та можливостей за ознакою статті. Крім того, майже дві третини респондентів вважають, що у ЗС України суттєво змінились гендерні відносини і у жінок-військовослужбовців стало більше можливостей.

Звертає на себе увагу той факт, що відносна більшість опитаних військовослужбовців, як жінок так і чоловіків, не змогли однозначно висловити власну позицію щодо ставлення до військовослужбовців з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери або ЛГБТ). А близько чверті респондентів обох статей у тій чи іншій мірі вказали на відсутність проблем зі ставленням до таких співслужбовців. Приблизно стільки ж опитаних військовослужбовців чоловічої і жіночої статі з цим не погодились, вважаючи, що така проблема все ж таки існує.

1.3. Мотивація військовослужбовців-жінок і чоловіків до проходження військової служби

Вивчення мотиваційного компоненту – це та складова дослідження, що може сприяти більш успішній реалізації гендерної політики держави в ЗС України. Результати дослідження мотиваційних чинників щодо укладання контакту на проходження військової служби відображені на рисунку 1.11.

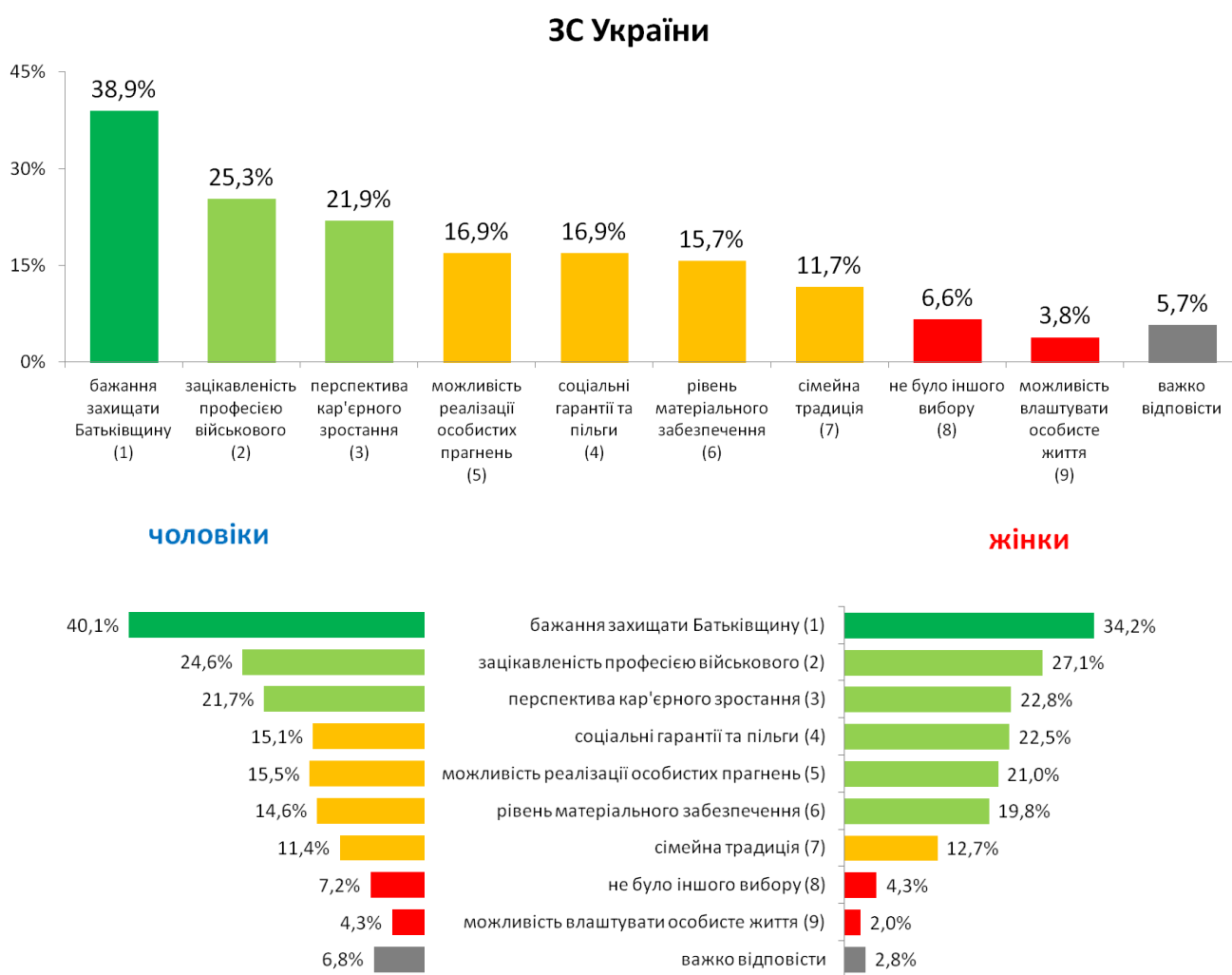

Рисунок 1.11

Розподіл відповідей на запитання **“Що спонукало Вас укласти контакт на проходження військової служби у ЗС України?”**

(у % до тих, хто відповів)

Результати аналізу даних опитування, відображених на рисунку 1.11, вказують на те, що домінуючим мотивом укладання контакту на проходження військової служби є бажання захищати Батьківщину (вказали 38,9% респондентів). Цей чинник займає перше місце з-поміж інших мотивів у їх ранжованому переліку. Окрім того, суттєву роль у професійному самовизначенні опитаних відіграють зацікавленість професією військового (25,3%) та перспектива кар'єрного зростання (21,9%). Ці мотиви займають 2-гу та 3-ю позиції відповідного переліку.

Отримані результати також свідчать про наявність групи мотивів, що виконують посередню роль у прийнятті рішення на проходження військової служби. До них належать: можливість отримання соціальних пільг та гарантій (16,9%), можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій (16,9%), рівень матеріального забезпечення (15,7%) та сімейна традиція (11,7%). Вказані мотиви займають відповідно з 4-ї до 7-ї позиції наведеного списку.

Мотиви з відносно низьким пріоритетом, що займають останні 8-у та 9-у рангові позиції у переліку, це – відсутність іншого вибору (6,6%) та можливість влаштувати особисте життя (3,8%).

Звертає на себе увагу та обставина, що більш ніж кожен десятий респондент (11,7%) не вказав спонукальних мотивів, з яких він уклав контракт на проходження військової служби, обравши при цьому варіант “важко відповісти” або взагалі ухилившись від відповіді на запитання.

За результатами порівняльного аналізу даних, істотних відмінностей у представників різних статей щодо структури мотивації на проходження військової служби, не виявлено. Лише два мотиви, а саме: можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій та соціальні гарантії і пільги мають для зазначених категорій різні рангові позиції, відповідно 4 і 5 позицію для чоловіків, та навпаки, 5 і 4 – для жінок. Рангові позиції решти мотивів у представників різних статей співпадають.

Водночас, чоловіки та жінки дещо по-різному оцінюють значимість окремих чинників у процесі прийняття ними рішення на проходження військової служби за контрактом. Домінуючим мотивом щодо підписання контракту для обох статей є бажання захищати Батьківщину, але чоловіки на нього вказували частіше (40,0%) порівняно з жінками (34,2%). Вагоме значення як для жінок, так і для чоловіків мають зацікавленість професією

військового (відповідно 27,1% і 24,6%) та перспектива кар'єрного зростання (22,8% і 21,7%). Разом з тим, якщо для чоловіків решта мотиваційних чинників відіграє меншу роль, то для жінок перелік значимих мотивів значно ширший. Так, для них більш суттєвими, у порівнянні з чоловіками, під час прийняття рішення на проходження військової служби є: соціальні гарантії та пільги (22,5% проти 15,1%), можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій (21,0% проти 15,5%), рівень матеріального забезпечення (19,0% проти 14,6%).

Слід також зазначити, що серед жінок, порівняно з чоловіками, удвічі менша частка тих, хто при визначенні спонукальних мотивів підписання контракту на проходження військової служби, обрав варіант “важко відповісти” або ухилився від відповіді на запитання взагалі (6,7% проти 13,3%). Можна припускати, що рішення стосовно проходження військової служби за контрактом жінками приймається більш виважено, тоді як для частини чоловічої статі таке рішення видається як саме собою зрозуміле.

У таблиці 1.2 відображені мотиваційні чинники укладання контакту на проходження військової служби в залежності від того, до якого виду (окремого роду) військ (сил) належить респондент. Мотиви у таблиці ранжовані за часткою опитаних, які їх обирали, та розміщені від найвищого до найнижчого рангу для представників СВ.

Таблиця 1.2

Розподіл відповідей на запитання **“Що спонукало Вас укласти контакт на проходження військової служби у ЗС України?”** залежно від виду (окремого роду) військ (сил) (у % до тих, хто відповів)

Мотиви	СВ		ПС		ВМС		ДШВ		ССО	
	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг
Бажання захищати Батьківщину	35,02	1	40,66	1	44,55	1	50,54	1	47,92	1
Перспектива кар'єрного зростання	23,17	2	20,20	3	17,82	4	21,20	4-5	20,83	4
Зацікавленість професією військового	22,45	3	26,09	2	32,67	2	32,07	2	35,42	2
Соціальні гарантії та пільги	15,76	4	19,69	4	15,84	5	20,11	6	6,25	6-7
Можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій	15,04	5	16,37	5	20,79	3	22,83	3	27,08	3
Рівень матеріального забезпечення	14,83	6	16,11	6	14,85	6	21,20	4-5	10,42	5
Сімейна традиція	12,15	7	10,74	7	9,90	7	15,22	7	0,00	8-9
Не було іншого вибору	6,49	8	7,16	8	2,97	9	8,15	8	6,25	6-7
Можливість влаштувати особисте життя	4,12	9	3,84	9	3,96	8	3,26	9	0,00	8-9

(респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді)

З-поміж відмінностей у представників різних видів (окремих родів) військ (сил) стосовно структури мотивації на проходження військової служби звертають на себе увагу такі:

- для представників ССО, ДШВ та ВМС у порівнянні з військовослужбовцями СВ та ПС характерним є вища значимість у професійному самовизначенні такого чинника, як можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій (3 рангова позиція проти 5), натомість для останніх більш значимими є соціальні гарантії та пільги (4 рангова позиція проти 5-7);
- військовослужбовці ДШВ частіше, ніж представники СВ, вказували на такий мотив підписання контракту, як бажання захищати Батьківщину (50,5% проти 35,0%).

Логічним кроком після дослідження мотивації на проходження військової служби є з'ясування чинників, що заважають особовому складу ЗС України ефективно виконувати свої службові обов'язки. З метою вирішення цього завдання, респондентам було поставлене пряме запитання "Що особисто для Вас ускладнює виконання службових обов'язків?". Відповіді респондентів з цього запитання представлені на рисунку 1.12.

Загалом за ЗС України, майже третина опитаних (32,7%) зазначили, що не мають суттєвих ускладнень щодо виконання своїх службових обов'язків. Вказана частка респондентів, у цьому випадку, складає їх відносну більшість.

Серед різних чинників, що заважають ефективному виконанню службових обов'язків, найбільш питому вагу мають ті, що стосуються низького рівня матеріального забезпечення. На них вказав кожний четвертий опитаний.

На складнощі поєднання службових та сімейних обов'язків наголошують 15,5% респондентів. На думку 13,4% опитаних, їх діяльність ускладнюється відсутністю кар'єрного зростання. Наступне місце, за питомою вагою, займає такий чинник, як перевантаженість службовими справами (12,2%).

ЗС України

Рисунок 1.12

Розподіл відповідей на запитання **“Що особисто для Вас ускладнює виконання своїх службових обов’язків?”** (у % до тих, хто відповів)

Інші запропоновані респондентам альтернативи, а саме низький рівень особистої мотивації, бажання та несприятлива атмосфера в колективі набрали відповідно 8,9% та 5,6% опитаних.

Як свідчать дані, відображені на рисунку 1.12, лише один з чинників, а саме складність поєднання службових та сімейних обов’язків, не має суттєвих відмінностей в оцінках респондентів різних статей. Решта чинників дещо по-різному оцінюються чоловіками та жінками-військовослужбовцями.

Жінки частіше (37,6%) у порівнянні з чоловіками (31,2%) вказували на те, що не мають суттєвих ускладнень стосовно виконання своїх службових обов'язків. Водночас, їхню діяльність, частіше за чоловіків, ускладнюють відсутність кар'єрного зростання (17,2% проти 12,2%) та несприятлива атмосфера в колективі (8,7% проти 4,5%). Натомість чоловікам, частіше за жінок, ефективно виконувати службові обов'язки перешкоджають такі чинники, як низький рівень матеріального забезпечення (27,1% проти 19,2%), перевантаженість службовими справами (13,2% проти 9,0%) та низький рівень особистої мотивації, бажання (10,2% проти 4,2%).

Одним із важливих завдань цього дослідження було з'ясування морально-психологічної готовності особового складу до виконання завдань за призначенням у бойових умовах та виявлення при цьому гендерних відмінностей. З цією метою респондентам запропонували відповісти на запитання: “Як Ви оцінюєте власну морально-психологічну готовність до виконання завдань за призначенням у бойових умовах?”. Розподіл відповідей на це запитання представлено на рисунку 1.13.

Як видно з рисунку 1.13, переважна більшість опитаних (86,9%) загалом за ЗС України, відповідаючи на запитання, обрали варіанти відповідей “готовий” або “скоріше готовий”. Водночас, понад 8,0% респондентів не змогли визначитися щодо власної готовності та обрали варіант відповіді “важко відповісти”. Частка особового складу, який визнав свою морально-психологічну не готовність до виконання завдань за призначенням у бойових умовах, складає 1,9% опитаних.

За результатами дослідження виявлені деякі відмінності у відповідях з цього запитання між чоловіками та жінками-військовослужбовцями. Зокрема, чоловіки (88,2%) частіше, ніж жінки-військовослужбовці (82,6%), вказували на відповідну готовність. Натомість, жінки-військовослужбовці, частіше за чоловіків, не могли визначитись з власною морально-психологічною готовністю до виконання завдань за призначенням у бойових умовах та обрали варіант відповіді “важко відповісти” (11,6% проти 7,4%).

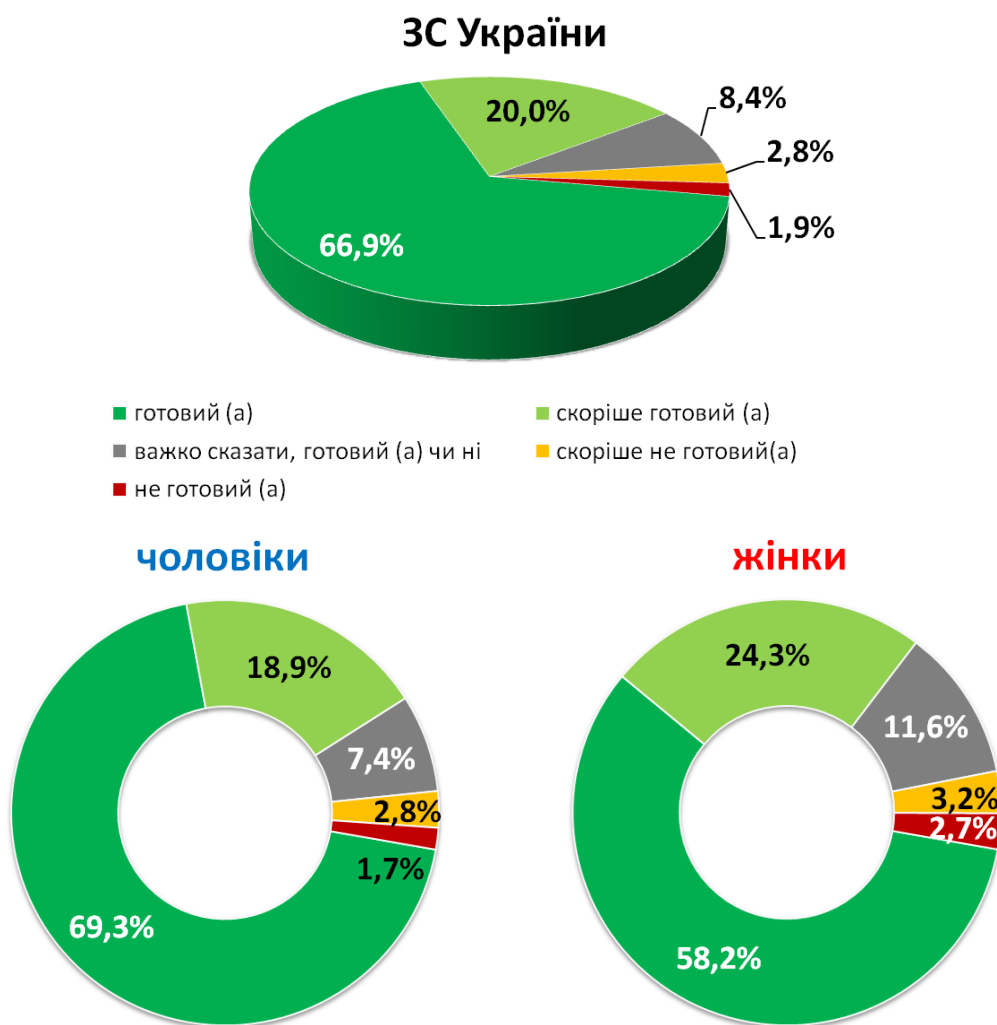

Рисунок 1.13

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви оцінюєте власну морально-психологічну готовність до виконання завдань за призначенням у бойових умовах?”** (у % до тих, хто відповів)

Дані опитування вказують на відсутність істотних відмінностей в оцінках власної морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах представниками різних видів (окремих родів) військ (сил) (таблиця 1.3). Таке твердження має місце у випадку, якщо здійснювати оцінювання за три-бальною шкалою: “готовий”, “важко відповісти”, “не готовий”. Відповідна шкала утворюється шляхом об’єднання варіантів відповідей “готовий(а)” і “скоріше готовий(а)” та “не готовий” і “скоріше не готовий(а)”.

Таблиця 1.3

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви оцінюєте власну морально-психологічну готовність до виконання завдань за призначенням у бойових умовах?”** залежно від виду (окремого роду) військ (сил),
(у % до тих, хто відповів і балах [за 5-бальною шкалою,
де 1 і 5 – відповідно найнижча і найвища оцінки з можливих])

	СВ		ПС		ВМС		ДШВ		ССО	
	%	Бал	%	Бал	%	Бал	%	Бал	%	Бал
Готовий(а)	69,1	4,48	58,9	4,41	62,4	4,33	73,3	4,60	70,8	4,54
Скоріше готовий(а)	17,6		28,8		18,8		16,6		14,6	
Важко сказати, готовий(а) чи ні	8,0		7,9		11,9		8,6		12,5	
Скоріше не готовий(а)	3,2		3,1		3,0		0,5		2,1	
Не готовий(а)	2,1		1,3		4,0		1,1		0,0	

У випадку, якщо оцінювання здійснювати за п’яти-бальною шкалою, як це представлено у таблиці 1.3, то звертає на себе увагу наступна відмінність: респонденти з числа військовослужбовців ДШВ та СВ частіше у порівнянні представниками ПС, характеризуючи власну морально-психологічну готовність до виконання завдань у бойових умовах, обирали варіант відповіді “готовий(а)” (відповідно 70,8% та 69,1% проти 58,9%). Водночас, опитані з ПС частіше, ніж респонденти з ДШВ та СВ обирали варіант відповіді “скоріше готовий(а)” (28,8% проти 16,9% та 17,6% відповідно). Загалом, якщо порівнювання здійснювати за середнім значенням самооцінки рівня готовності, то відносно кращий показник мають військовослужбовці ДШВ (4,6 бали за 5-ти бальною шкалою, де 5 – найвища оцінка, а 1 – найнижча), дещо гірший – представники ВМС (4,33 бали).

Одним із важливих завдань аналізу емпіричних даних є пошук та оцінка взаємозв’язків між окремими характеристиками особового складу, отриманих за результатами військово-соціологічного дослідження. Зокрема, для з’ясування основних чинників, що пов’язані з самооцінкою морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах, проведено аналіз окремих двовимірних розподілів відповідей респондентів.

У таблиці 1.4 представлено двовимірний розподіл відповідей, що відображає взаємозв’язок самооцінки морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах та мотиваційних чинників до проходження військової служби.

Таблиця 1.4

Самооцінка морально-психологічної готовності до виконання завдань
у бойових умовах залежно від мотиваційних чинників
до проходження військової служби (у % для тих, хто відповів)

Що спонукало Вас укласти контакт на проходження військової служби у ЗС України?	Як Ви оцінюєте власну морально-психологічну готовність до виконання завдань за призначенням у бойових умовах?				
	Готовий(а)	Скоріше готовий(а)	Важко відповісти	Скоріше не готовий(а)	Не готовий(а)
Перспектива кар'єрного зростання	69,0%	20,9%	7,4%	1,1%	1,6%
Можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій	64,0%	23,3%	9,5%	2,8%	0,4%
Зацікавленість професією військового	69,5%	21,3%	6,9%	2,1%	0,2%
Бажання захищати Батьківщину	76,5%	16,6%	4,6%	1,2%	1,1%
Рівень матеріального забезпечення	63,0%	23,3%	9,2%	3,1%	1,5%
Соціальні гарантії та пільги	62,5%	21,6%	10,6%	4,2%	1,1%
Можливість влаштувати особисте життя	66,2%	9,2%	13,8%	7,7%	3,1%
Сімейна традиція	67,9%	20,9%	7,7%	3,1%	0,5%
Не було іншого вибору	52,3%	20,2%	17,4%	7,3%	2,8%
Важко відповісти	56,4%	16,0%	19,1%	2,1%	6,4%

Як свідчать дані, наведені в таблиці 1.4, більш висока самооцінка морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах характерна для респондентів, які при визначенні мотивів до проходження військової служби вказували на бажання захищати Батьківщину, зацікавленість професією військового та перспективи кар'єрного зростання. І навпаки, більш низьку самооцінку такої готовності мають ті військовослужбовці, які в якості мотиваційних чинників зазначали відсутність іншого вибору та можливість влаштувати особисте життя, або взагалі не зуміли визначити власні спонукальні мотиви до проходження військової служби.

Таблиця 1.5 відображає двовимірний розподіл відповідей стосовно взаємозв'язку самооцінки морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах та чинників, що заважають особовому складу ефективно виконувати свої службові обов'язки.

Таблиця 1.5

Самооцінка морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах залежно від чинників, що ускладнюють виконання службових обов'язків (у % для тих, хто відповів)

Що особисто для Вас ускладнює виконання своїх службових обов'язків?	Як Ви оцінюєте власну морально-психологічну готовність до виконання завдань за призначенням у бойових умовах?				
	Готовий(а)	Скоріше готовий(а)	Важко відповісти	Скоріше не готовий(а)	Не готовий(а)
Відсутність кар'єрного зростання	64,6%	17,5%	9,2%	6,1%	2,6%
Низький рівень матеріального забезпечення	67,1%	19,0%	8,2%	4,3%	1,4%
Низький рівень особистої мотивації, бажання	39,1%	37,7%	12,6%	8,6%	2,0%
Несприятлива атмосфера в колективі	57,3%	18,8%	14,6%	6,3%	3,1%
Складність поєднання службових та сімейних обов'язків	64,4%	19,9%	9,4%	4,5%	1,9%
Перевантаженість службовими справами	63,3%	19,0%	11,0%	3,8%	2,9%
Немає суттєвих ускладнень	72,9%	19,0%	6,5%	0,5%	1,1%
Важко відповісти	62,4%	16,7%	15,1%	2,2%	3,8%

Дані, наведені в таблиці 1.5, свідчать про те, що найвищу оцінку власної морально-психологічної готовності до виконання завдань у бойових умовах мають респонденти, які вказали на відсутність суттєвих ускладнень щодо виконання ними службових обов'язків. Водночас, найнижчу самооцінку такої готовності демонструють ті військовослужбовці, які пов'язують складнощі у виконанні службових обов'язків з низьким рівнем особистої мотивації та несприятливою атмосферою в колективі.

Отже, у структурі мотивації особового складу до проходження військової служби переважають патріотичні та професійні мотиви, а саме: бажання захищати Батьківщину, зацікавленість професією військового та перспектива кар'єрного зростання. Гендерні відмінності щодо мотиваційного компоненту полягають в тому, що жінки, окрім вищезазначених чинників, частіше за чоловіків, при прийнятті відповідного рішення, звертають увагу на соціальні гарантії і пільги, можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій та рівень матеріального забезпечення. Відносна більшість опитаних, як свідчать результати дослідження, не мають суттєвих ускладнень щодо виконання своїх службових обов'язків. Причини зниження ефективності виконання службових обов'язків обумовлюються низьким рівнем матеріального забезпечення.

Висновок до розділу 1

На думку опитаних, цілеспрямована діяльність органів військового управління і посадових осіб усіх рівнів щодо реалізації гендерної політики держави у ЗС України певною мірою забезпечує дотримання рівних прав і можливостей військовослужбовців-жінок та чоловіків. Зокрема, особовий склад вважає себе достатньо поінформованим з питань гендерної проблематики. Більшість військовослужбовців засвідчують позитивні зміни у життєдіяльності військ (сил), пов'язані з реалізацією гендерної політики держави. У першу чергу це стосується дотримання принципу рівних прав та можливостей військовослужбовців різних статей, зростання ролі військовослужбовців-жінок при виконанні завдань за призначенням у повсякденній діяльності та у районі проведення ООС/АТО.

Дослідження структури мотивації до проходження військової служби також спростовує досить поширену точку зору в українському суспільстві, а іноді і в армійському середовищі, що до лав ЗС України йдуть, в першу чергу, через відсутність іншого вибору, а зокрема жінки – через можливість влаштувати особисте життя. Саме ці два спонукальних мотиви посіли останні позиції в переліку можливих чинників при укладанні контакту на проходження військової служби за результатами аналізу відповідей як респондентів загалом, так і за окремими статями. Провідні місця, у структурі мотивації особового складу до проходження військової служби, як жінок, так і чоловіків, посідають патріотичні та професійні мотиви.

Водночас, результати дослідження вказують на необхідність покращення інформаційно-просвітницької роботи серед особового складу з питань гендерної рівності. Перш за все, це стосується військових частин та підрозділів ВМС, представники яких виявили найнижчий серед інших видів (окремих родів) військ (сил) рівень поінформованості з цього питання.

Звертає на себе увагу поширене серед особового складу, особливо серед чоловіків, переконання в тому, що на рівнозначних посадах при однаковому грошовому забезпеченні чоловіки зазвичай виконують більше завдань, ніж жінки.

Як свідчать дані опитування, окремого підходу потребують питання, пов'язані зі ставленням до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери або ЛГБТ). З одного боку, майже для половини опитаних було важко оцінити, чи існують у ЗС Ураїни проблеми такого ґатунку. Ймовірно, складність з оцінкою, в першу чергу, була пов'язана з тим, що військовослужбовцям не відомі такі ситуації. Звідси можна зробити припущення, що на сьогодні це питання не є актуальним для ЗС України з точки зору поширеності таких випадків у військовому середовищі. З іншого боку, респонденти, які надали відповіді і яким ймовірно відомо про такі ситуації, розподілилися майже навпіл: одна половина з них вважає, що у ЗС України немає проблем зі ставленням до такої категорії особового складу за умови, коли вони не виставляють це на показ, інша половина опитаних дотримуються протилежної думки і вважає, що такі проблеми існують.

Особовий склад, залучений до опитування, виявив достатньо високу самооцінку морально-психологічної готовності до виконання завдань за призначенням у бойових умовах. Емпіричні дані, отримані за результатами дослідження, вказують на зв'язок цього показника зі структурою мотивації респондентів до проходження військової служби та їх оцінками чинників, що ускладнюють виконання службових обов'язків.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЩОДО ПРОЯВІВ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Взаємовідносини у військових колективах за оцінками респондентів

Абсолютна більшість опитаних (87,5%) вказали, що проходять службу у змішаних (тобто укомплектованих як чоловіками, так і жінками) колективах. Оскільки в збройних силах чоловіків більше, ніж жінок, то цілком закономірно, що як у ЗС України загалом, так і у видах (окремих родах) військ (сил) жінки частіше служать у змішаних колективах, ніж чоловіки (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей на запитання **“Підрозділ, у якому Ви служите, складається”** за ЗС України та залежно від виду (окремого роду) військ (сил)
(у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Лише з чоловіків	10,8	13,4	2,5	11,9	14,2	4,2	6,3	8,4	1,0	9,6	13,6	0,0	13,4	16,5	0,0	19,5	25,0	0,0
Лише з жінок	1,7	1,0	4,1	1,7	1,0	4,2	1,8	1,5	3,1	1,1	0,0	4,4	2,3	0,8	7,3	0,0	0,0	0,0
З жінок і чоловіків	87,5	85,6	93,4	86,4	84,8	91,7	91,9	90,2	95,9	89,4	86,4	95,7	84,3	82,7	92,7	80,5	75,0	100,0

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

На запитання анкети “Як командування / співслужбовці / родина / друзі / суспільство загалом ставиться до жінок- військовослужбовців?”, опитані відповіли наступним чином – близько 60% респондентів оцінили перераховані ставлення позитивно, тоді як негативні оцінки не перевищували 6%.

Необхідно зазначити, що близько 62% опитаних військовослужбовців-чоловіків позитивно оцінюють ставлення командування до жінок-військовослужбовців, у той час як самі жінки-військовослужбовці оцінюють його дещо менше (57%).

Стосовно ставлення до військовослужбовців-жінок з боку співслужбовців немає суттєвих відмінностей між оцінками військовослужбовців-жінок і чоловіків (відповідно 62,2% та 61,2%) (таблиця 2.2). У той же час, виявлено певні відмінності позитивних оцінок опитаних військовослужбовців-чоловіків та жінок стосовно ставлення родин до жінок-військовослужбовців (відповідно 58,4% та 74,9%) та ставлення друзів до їх служби (відповідно 57,3% та 67,6%). Найнижчі позитивні оцінки, на думку опитаних військовослужбовців-чоловіків та жінок, властиві ставленню суспільства загалом до жінок-військовослужбовців (відповідно 44,8% та 36,7%).

Таблиця 2.2

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ваше оточення ставиться до жінок-військовослужбовців?”** (у % до тих, хто відповів)

	позитивно			Негативно			нейтрально			важко відповісти		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки
Командування	61,1	62,4	57,1	4,4	4,2	5,2	24,2	23,8	24,9	10,4	9,6	12,8
Співслужбовці	61,4	61,2	62,2	6,0	6,5	4,5	26,4	26,4	26,9	6,2	5,9	6,5
Родина	62,2	58,4	74,9	5,4	5,1	6,5	26,1	29,4	15,6	6,3	7,2	3,0
Друзі	59,6	57,3	67,6	4,8	4,9	4,5	28,7	30,0	25,1	6,9	7,8	2,8
Суспільство загалом	42,7	44,8	36,7	5,1	4,6	7,0	28,7	27,4	32,9	23,5	23,3	23,4

Більшість опитаних (65,9%) оцінили морально-психологічну атмосферу у військовому підрозділі, де вони проходять службу, як здорову (сприятливу). Водночас, близько третини респондентів (29,0%) вважають її нейтральною. На думку 4,8% опитаних, морально-психологічний клімат у їх підрозділах є нездоровим (несприятливим) (рисунок 2.1).

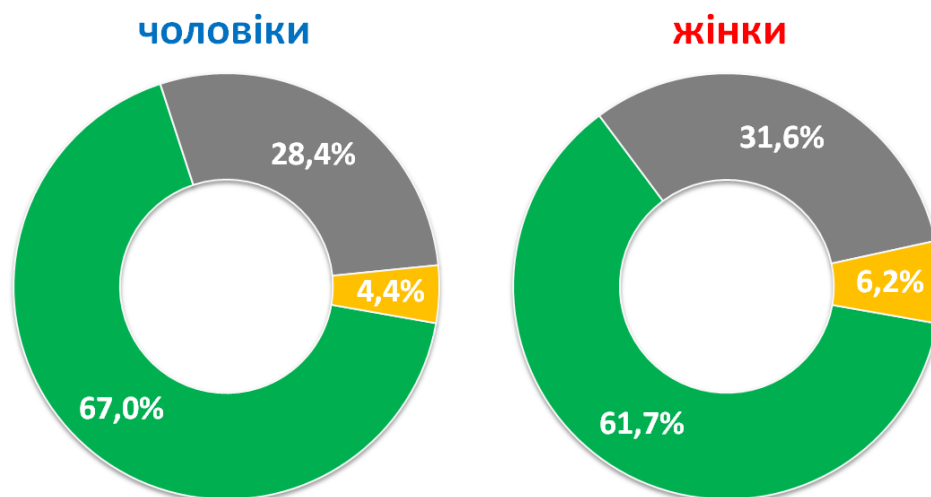
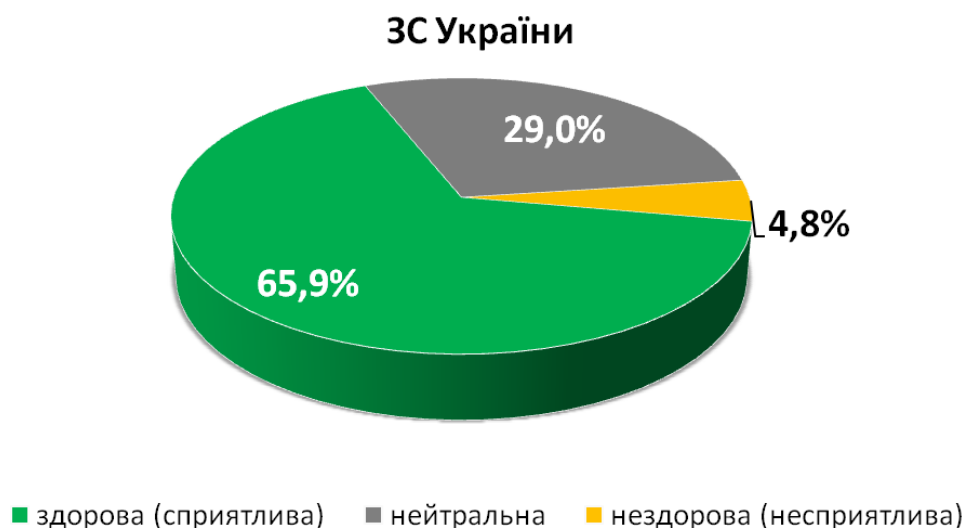

Рисунок 2.1

Розподіл відповідей на запитання **“Оцініть, будь ласка, морально-психологічну атмосферу у Вашому підрозділі”** (у % до тих, хто відповів)

Суттєвих відмінностей в оцінках представниками різних статей, категорій особового складу і видів (окремих родів) військ (сил) морально-психологічної атмосфери у своїх підрозділах не виявлено.

Окремо респондентам було поставлене запитання: “Чи виникають у Вашій військовій частині конфлікти між військовослужбовцями за ознакою статі з приводу несправедливого розподілу службових навантажень?”. Розподіл відповідей на це запитання представлений на рисунку 2.2.

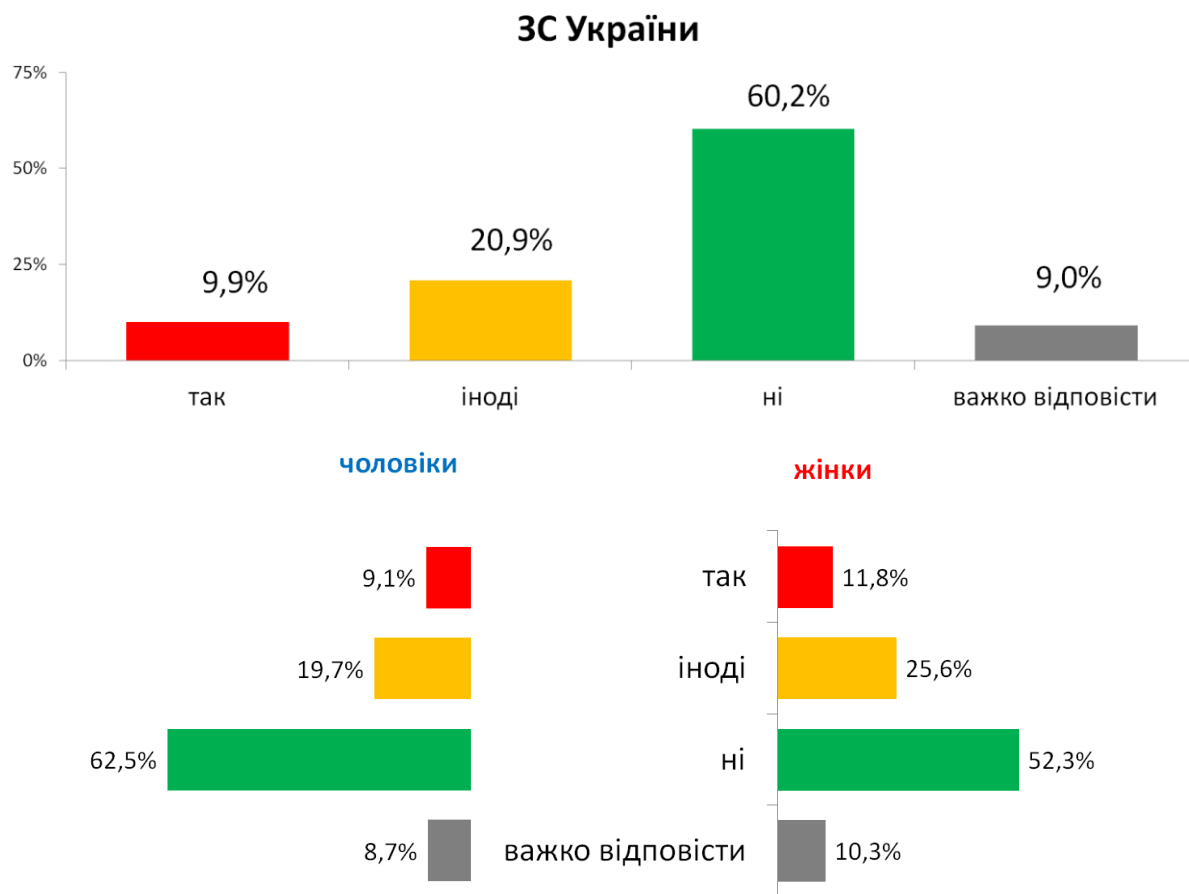

Рисунок 2.2

Розподіл відповідей на запитання ***“Чи виникають у Вашій військовій частині конфлікти між військовослужбовцями за ознакою статі з приводу несправедливого розподілу службових навантажень (нічних чергувань, варту, відряджень, важких фізичних робіт тощо)?”***
(у % до тих, хто відповів)

Більшість опитаних (60,2%) вказали на відсутність конфліктів між військовослужбовцями-жінками та чоловіками з приводу несправедливого розподілу службових навантажень. Водночас, майже третина респондентів з цим не погодилась і вказали, що такі конфлікти хоча б іноді виникають (30,8%).

За результатами дослідження виявлені деякі відмінності у відповідях чоловіків та жінок. Зокрема, чоловіки частіше (62,5%), ніж жінки-військовослужбовці (52,3%), вказували на відсутність подібних конфліктів. Натомість, жінки-військовослужбовці частіше за чоловіків вказували, що такі конфлікти “іноді” трапляються (25,6% проти 19,7%).

Суттєвих відмінностей в оцінках представниками різних категорій особового складу не виявлено, натомість у ДШВ частка тих, хто вказав на наявність таких конфліктів (часто або іноді) дещо вища порівняно з іншими видами (окремими родами) військ (сил).

Важливим елементом дослідження питань гендерної рівності у ЗС України є оцінювання міжособистісних відносин у колективах, як у повсякденній діяльності, так і під час виконання завдань у районі проведення ООС/АТО. Тому з метою дослідження цієї проблематики в анкеті було передбачено низку відповідних запитань.

Відносини між чоловіками та жінками у військових колективах, де респонденти проходять службу, характеризуються загалом як доброзичливі. Це стосується як відносин в умовах повсякденної діяльності, так і під час виконання завдань у районі проведення ООС/АТО. Розподіл відповідей респондентів з даного питання наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви охарактеризуєте свої відносини у підрозділі під час служби у пункті постійної дислокації (виконання завдань у районі проведення ООС/АТО) з “чоловічою” (“жіночою”) частиною колективу?”** (у % до тих, хто відповів)

		З колегами – чоловіками		З колегами – жінками	
		чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Гарні	у ППД	61,0	54,8	56,6	51,9
	в ООС/АТО	57,9	56,7	52,8	49,6
Рівні	у ППД	32,7	36,6	34,8	39,3
	в ООС/АТО	34,9	35,4	38,6	41,1
Напружені	у ППД	4,5	8,4	6,7	6,0
	в ООС/АТО	4,4	5,6	5,8	5,7
Конфліктні	у ППД	1,8	0,3	1,9	2,7
	в ООС/АТО	2,8	2,3	2,9	3,6

Як свідчать дані, наведені у таблиці 2.3, переважна більшість опитаних загалом оцінюють міжособистісні відносини у колективах, як “гарні” та “рівні”.

Напружені відносини у військових колективах найчастіше проявляються між жінками та колегами-чоловіками у ППД і складають 8,4%. У той час як конфліктні відносини найбільше проявляються між жінками в ООС/АТО, на що вказали 3,6%.

При розгляді відносин у військових колективах за видами (окремими родами) військ (сил) необхідно зазначити, що найменш напружені та найменш конфліктні відносини з “чоловічою” частиною колективу у ППД є у ССО, представники ВМС також вказали на відсутність конфліктності. Найменш конфліктні відносини із “жіночою” частиною колективу у ППД характерні для ССО. Стосовно відносин у військових колективах у районі проведення ООС/АТО, то з “чоловічою” частиною колективу найнижча напруженість та конфліктність у ССО і ПС, тоді як із “жіночою” частиною колективу у районі проведення ООС/АТО напруженість найнижча у ССО та СВ, а найнижча конфліктність – у ВМС, ДШВ та ССО.

Суттєвих відмінностей в оцінках відносин у військових колективах офіцерами, сержантами і військовослужбовцями з числа рядового складу не виявлено.

Отже, абсолютна більшість опитаних військовослужбовців загалом оцінюють міжособистісні відносини у колективах як “гарні” та “рівні”. Напружені відносини у військових колективах найчастіше проявляється між жінками та колегами-чоловіками у ППД, тоді як незначні конфліктні відносини найчастіше виникають між жінками в ООС/АТО. Найкращі відносини у військових колективах як у ППД, так і в районі проведення ООС/АТО проявляються у підрозділах ССО.

Морально-психологічна атмосфера у військових колективах, на думку більшості опитаних, є здоровою (сприятливою). Однак, результати дослідження вказують на необхідність вжиття заходів по її покращенню, адже третина респондентів вказали на нейтральний характер морально-психологічної атмосфери у військових підрозділах, де вони проходять службу. Однією з ймовірних причин таких оцінок можуть бути окремі конфлікти між військовослужбовцями-жінками та чоловіками з приводу несправедливого розподілу службових навантажень.

Ставлення до військовослужбовців-жінок з боку оточення опитаних останні оцінюють загалом позитивно. Проте виявлено, що військовослужбовці ДШВ у своїх оцінках налаштовані більш критично у порівнянні з опитаними в інших видах (окремих родах) військ (сил).

2.2. Поширеність випадків дискримінації за ознакою статі в армійському середовищі

На запитання анкети “Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі ...” відповіді респондентів в узагальненому вигляді наведено на рисунку 2.3.

ЗС України

(респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді)

Рисунок 2.3

Розподіл відповідей на запитання “Як на Вашу думку, чи існує у

ЗС України дискримінація за ознакою статі?”

(у % до тих, хто відповів)

Більш ніж кожний третій (41,3%) військовослужбовець-чоловік та майже кожна третя жінка-військовослужбовець (34,6%) вважають, що дискримінація у ЗС України за ознакою статі відсутня. Проте майже кожна п'ята і кожна десята жінка-військовослужбовець зазначила про наявність дискримінації жінок відповідно як ситуативного і як системного явища. Кожний восьмий військовослужбовець-чоловік вказав на дискримінацію жінок у ЗС України як на ситуативне явище і кожний двадцятий – як на явище системне.

У розрізі розподілу відповідей опитаних за видами (окремими родами) військ (сил) виявлено, що найбільша частка тих, хто вказав на відсутність у ЗС України дискримінації за ознакою статі – у ПС (44,2%). Частка тих, хто вказав на дискримінацію за ознакою статі жінок як системного явища найбільша у ВМС (12,9%), як ситуативного явища – у ДШВ і ССО (відповідно 23,1% та 23,9%). Про дискримінацію відносно чоловіків як системного явища найбільша частка опитаних у ПС (5,6%), як ситуативного явища – у СВ (5,5%). На дискримінацію відносно представників ЛГБТ-спільноти найчастіше вказували у ССО – 15,2% опитаних (як системне явище) і у ДШВ – 8,1% респондентів (як ситуативне явище).

Необхідно зазначити, що значна частка військовослужбовців не змогла визначитись з цього питання і обрала варіант “важко відповісти”. Найбільше таких респондентів було у ВМС – майже третина, а найменше у СВ та у ССО – близько чверті.

У розрізі відмінностей думок респондентів залежно від категорії особового складу варто зазначити, що серед рядового та сержантського складу частка тих, хто не визначився більше, ніж серед офіцерів (відповідно 30,8% і 28,2% проти 19,0%). Також офіцери дещо частіше, ніж військовослужбовці з числа рядового і сержантського складу, вказували на відсутність дискримінації. Крім того, офіцери дещо частіше, ніж військовослужбовці інших категорій, вказували на дискримінацію жінок, чоловіків і представників ЛГБТ-спільноти у армійському середовищі як скоріше ситуативного, ніж системного явища.

Для визначення поширеності дискримінації за ознакою статі на різних етапах військової служби респондентам було поставлене запитання “Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі при вступі на військову службу / направленні на навчання (перепідготовку) / вступі (направленні) до військових закладів вищої освіти, в т. ч. іноземних / відборі до складу миротворчого контингенту / проходженні військової служби”, відповіді на яке узагальненому вигляді наведено у таблицях 2.4–2.8.

Таблиця 2.4

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі при вступі на військову службу?”** (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так, жінок	15,5	12,5	24,6	15,6	11,4	30,5	8,8	8,7	7,9	19	15,5	24,0	24,3	22,6	31,1	25,0	22,5	37,5
Так, чоловіків	3,3	3,6	2,5	3,9	4,1	3,6	3,5	4,2	2,0	0,0	0,0	0,0	2,2	2,9	0,0	0	0,0	0,0
Так, представників ЛГБТ	7,2	7,5	6,3	8,1	8,0	7,7	4,8	5,2	4,0	8,0	8,5	8,0	6,0	6,6	4,4	12,5	15,0	0,0
Ні	49,5	50,6	46,6	48,2	50,5	40,9	61,1	60,6	63,4	45	47,9	40,0	37,3	35,8	42,2	37,5	37,5	37,5
Важко відповісти	24,5	25,8	20,0	24,1	26,1	17,3	21,9	21,5	22,8	28,0	28,2	28,0	30,3	32,1	22,2	25,0	25,0	25,0

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Половина респондентів (49,5%) вважає, що у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при **вступі на військову службу** – так думають 50,6% чоловіків і 46,6% жінок. Кожний четвертий військовослужбовець (24,5%) не зміг однозначно відповісти на запитання, зокрема 25,8% чоловіків та 20,0% жінок. Водночас, кожний сьомий опитаний (15,5%) вважає, що при вступі на військову службу дискримінують жінок, зокрема на це вказав кожний восьмий чоловік (12,5%) і кожна четверта жінка (24,6%). Ще 7,2% респондентів припускають наявність дискримінації представників ЛГБТ-спільноти та 3,3% вважають, що дискримінують чоловіків.

Аналіз думок з цього питання представників різних видів (окремих родів) військ (сил) дозволив встановити, що частка тих, хто заперечує дискримінацію будь-кого за ознакою статі при вступі на військову службу найбільша серед опитаних у ПС (61,1%), а найменша – у ССО (37,5%). Відповідно, найбільша частка тих, хто вказав на дискримінацію жінок – серед респондентів у ССО (25,0%), ДШВ (24,3%) та СВ (30,5%), а найменша – у ПС (8,8%). Також зазначимо, що чітку відповідь не зміг надати майже кожний п'ятий опитаний у ПС (21,9%), кожний четвертий – у СВ (24,1%), ССО (25,0%) і ВМС (28,0%), майже кожний третій – у ДШВ (30,3%).

Суттєвих відмінностей у відповідях військовослужбовців у розрізі їх приналежності до тієї чи іншої категорії особового складу не виявлено.

Таблиця 2.5

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі при направленні на навчання (перепідготовку)?”** (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так, жінок	9,1	7,7	12,7	8,0	6,1	13,6	8,5	8,3	8,8	12,1	12,9	4,2	13,2	10,5	22,2	16,7	17,5	12,5
Так, чоловіків	4,5	4,7	3,8	6,2	6,1	7,0	2,0	2,8	0,0	2,0	1,4	0,0	2,2	3,0	0,0	2,1	2,5	0,0
Так, представників ЛГБТ	5,4	5,7	4,3	5,8	5,8	5,2	4,8	5,2	3,9	4,0	2,9	8,3	3,9	5,2	0,0	12,5	15,0	0,0
Ні	57,1	56,9	59,2	56,8	56,5	59,2	65,3	65,2	65,7	47,5	51,4	41,7	50,0	48,5	57,8	41,7	42,5	37,5
Важко відповісти	23,9	25,0	19,9	23,2	25,6	15,0	19,5	18,6	21,6	34,3	31,4	45,8	30,8	32,8	20,0	27,1	22,5	50,0

*Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Понад половина респондентів (57,1%) вважає, що у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при **направленні на навчання (перепідготовку)** – так думають 56,9% чоловіків і 59,2% жінок. Майже кожний четвертий військовослужбовець (23,9%) не зміг однозначно відповісти на запитання, зокрема 25,0% чоловіків та 19,9% жінок. Водночас, кожний одинадцятий опитаний (9,1%) вважає, що при направленні на навчання (перепідготовку) дискримінують жінок, зокрема на це вказав кожний тринадцятий чоловік (7,7%) і кожна восьма жінка (12,7%). Ще 5,4% респондентів припускають наявність дискримінації представників ЛГБТ-спільноти та 4,5% вважають, що дискримінують чоловіків.

Аналіз думок з цього питання представників різних видів (окремих родів) військ (сил) дозволив встановити, що частка тих, хто заперечує дискримінацію будь-кого за ознакою статі при направленні на навчання (перепідготовку) найбільша серед опитаних у ПС (65,3%), а найменша – у ССО (41,7%). Відповідно, найбільша частка тих, хто вказав на дискримінацію жінок, серед респондентів у ССО (16,7%) і ДШВ (22,2%), найменша – у СВ (8,0%). Також зазначимо, що чітку відповідь не зміг надати майже кожний п'ятий опитаний у ПС (19,5%), кожний четвертий – у СВ (23,2%) і ССО (27,1%), майже кожний третій – у ДШВ (30,8%) і ВМС (34,3%).

Відповіді респондентів у розрізі їх приналежності до офіцерського, сержантського чи рядового складу суттєво не відрізняються.

Таблиця 2.6

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі при вступі (направленні) до військових закладів вищої освіти, в т. ч. іноземних?”** (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так, жінок	9,6	8,3	12,9	9,8	8,0	14,8	7,3	6,9	7,8	13,1	12,9	16,0	9,9	8,2	13,3	16,7	17,5	12,5
Так, чоловіків	4,3	4,8	3,0	5,2	5,6	4,2	4,0	4,8	2,0	0,0	0,0	0,0	2,8	3,0	2,2	2,1	2,5	0,0
Так, представників ЛГБТ	6,2	6,2	6,1	7,6	7,0	9,2	3,0	3,8	1,0	5,1	4,3	8,0	3,9	4,5	2,2	14,6	17,5	0,0
Ні	51,4	51,6	51,1	49,7	49,8	50,2	61,4	61,3	60,8	41,4	44,3	28,0	47,8	47,8	51,1	39,6	42,5	25,0
Важко відповісти	28,5	29,1	26,9	27,8	29,6	21,7	24,3	23,2	28,4	40,4	38,6	48,0	35,7	36,6	31,1	27,1	20,0	62,5

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Половина респондентів (51,4%) вважає, що у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при вступі (направленні) до військових закладів вищої освіти, в т. ч. іноземних – так думають 51,6% чоловіків і 51,1% жінок. Майже кожний четвертий військовослужбовець (28,5%) не зміг однозначно відповісти на запитання, зокрема 29,1% чоловіків та 26,9% жінок. Водночас, кожний десятий опитаний (9,6%) вважає, що при вступі (направленні) до військових закладів вищої освіти, в т. ч. іноземних дискримінують жінок, зокрема на це вказав кожний дванадцятий чоловік (8,3%) і кожна восьма жінка (12,9%). Ще 6,2% респондентів припускають наявність дискримінації представників ЛГБТ-спільноти та 4,3% вважають, що дискримінують чоловіків.

Аналіз думок з цього питання представників різних видів (окремих родів) військ (сил) дозволив встановити, що частка тих, хто заперечує дискримінацію будь-кого за ознакою статі при вступі (направленні) до військових закладів вищої освіти, в т. ч. іноземних найбільша серед опитаних у ПС (61,4%), а найменша – у ВМС (41,4%) і ССО (39,6%). Відповідно, найбільша частка тих, хто вказав на дискримінацію жінок, серед респондентів у ССО (16,7%) і ВМС (13,1%), найменша – у ПС (7,3%). Також зазначимо, що чітку відповідь не зміг надати майже кожний четвертий – у ПС (24,3%), ССО (27,1%) і СВ (27,8%), більш ніж кожний третій – у ДШВ (35,7%) і ВМС (40,4%).

Суттєвих відмінностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до тієї чи іншої категорії особового складу не виявлено.

Таблиця 2.7

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі при відборі до складу миротворчого контингенту?”** (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так, жінок	14,1	11,4	21,7	14,3	10,7	25,4	13,8	12,9	16,7	11,0	11,4	4,0	13,3	9,9	22,2	22,9	20,0	37,5
Так, чоловіків	5,1	5,3	4,3	5,9	6,1	5,5	4,5	5,6	2,0	2,0	0,0	4,0	3,9	3,8	4,4	2,1	2,5	0,0
Так, представників ЛГБТ	5,2	5,8	3,0	5,5	6,1	2,8	4,0	4,9	2,0	5,0	4,3	8,0	3,9	3,8	4,4	12,5	15,0	0,0
Ні	39,1	40,7	34,3	39,6	41,1	35,5	43,2	43,4	41,2	33,0	44,3	4,0	32,8	34,1	31,1	29,2	30,0	25,0
Важко відповісти	36,6	36,7	36,8	34,6	36,0	30,9	34,4	33,3	38,2	49,0	40,0	80,0	46,1	48,5	37,8	33,3	32,5	37,5

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Менше половини респондентів (39,1%) вважають, що у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при **відборі до складу миротворчого контингенту** – так думають 40,7% чоловіків і 34,3% жінок. Майже кожний третій військовослужбовець (36,6%) не зміг однозначно відповісти на запитання, зокрема 36,7% чоловіків та 36,8% жінок. Водночас, кожний сьомий опитаний (14,1%) вважає, що при відборі до складу миротворчого контингенту дискримінують жінок, зокрема на це вказав кожний дев'ятий чоловік (11,4%) і кожна п'ята жінка (21,7%). Ще 5,2% респондентів припускають наявність дискримінації представників ЛГБТ-спільноти та 5,1% вважають, що дискримінують чоловіків.

Аналіз думок з цього питання представників різних видів (окремих родів) військ (сил) дозволив встановити, що частка тих, хто заперечує дискримінацію будь-кого за ознакою статі при відборі до складу миротворчого контингенту найбільша серед опитаних у ПС (43,2%), а найменша – у ССО (29,2%). Відповідно, найбільша частка тих, хто вказав на дискримінацію жінок, серед респондентів у ССО (22,9%), найменша – у ВМС (11,0%). Також зазначимо, що чітку відповідь не зміг надати майже кожний третій – у ССО (33,3%), ПС (34,4%) і СВ (34,6%), майже кожний другий – у ДШВ (46,1%) і ВМС (49,0%).

Прослідковуються певні відмінності у відповідях опитаних залежно від їхньої приналежності до різних категорій особового складу – офіцери дещо частіше, ніж військовослужбовці з числа сержантського чи рядового складу, вказували на наявність дискримінації жінок при відборі до складу миротворчого контингенту.

Таблиця 2.8

Розподіл відповідей на запитання **“Як Ви вважаєте, чи існує у ЗС України дискримінація за ознакою статі при проходженні військової служби?”** (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так, жінок	10,0	7,8	16,8	9,8	7,0	19,0	6,8	7,3	5,9	13,9	10,0	19,2	14,8	10,5	28,3	14,6	12,5	25,0
Так, чоловіків	4,6	5,8	0,8	5,1	6,4	0,9	5,3	6,6	1,0	2,0	2,9	0,0	2,8	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Так, представників ЛГБТ	6,3	6,8	4,0	6,3	6,5	5,1	4,8	5,2	2,9	7,9	7,1	7,7	5,0	6,8	0,0	18,8	22,5	0,0
Ні	51,5	51,4	52,5	50,3	49,9	52,3	60,5	59,9	61,8	40,6	45,7	30,8	47,3	47,4	47,8	41,7	42,5	37,5
Важко відповісти	27,7	28,3	25,9	28,5	30,3	22,7	22,7	20,9	28,4	35,6	34,3	42,3	30,2	31,6	23,9	25,0	22,5	37,5

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Половина респондентів (51,5%) вважає, що у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при **проходженні військової служби** – так думають 51,4% чоловіків і 52,5% жінок. Кожний четвертий військовослужбовець (27,7%) не зміг однозначно відповісти на запитання, зокрема 28,3% чоловіків та 25,9% жінок. Водночас, кожний десятий опитаний (10,0%) вважає, що при проходженні військової служби дискримінують жінок, зокрема на це вказав кожний тринадцятий чоловік (7,8%) і кожна шоста жінка (16,8%). Ще 6,3% респондентів припускають наявність дискримінації представників ЛГБТ-спільноти та 4,6% вважають, що дискримінують чоловіків.

Аналіз думок з цього питання представників різних видів (окремих родів) військ (сил) дозволив встановити, що частка тих, хто заперечує дискримінацію будь-кого за ознакою статі при проходженні військової служби найбільша серед опитаних у ПС (60,5%), а найменша – у ВМС (40,6%) і ССО (41,7%). Відповідно, найбільша частка тих, хто вказав на дискримінацію жінок, серед респондентів у ВМС (14,8%) і ССО (14,6%), найменша – у ПС (6,8%). Також зазначимо, що чітку відповідь не зміг надати майже кожний четвертий – у ПС (22,7%), ССО (25,0%) і СВ (28,5%), майже кожний третій – у ДШВ (30,2%) і ВМС (35,6%).

У розрізі приналежності опитаних до різних категорій особового складу виявлено певні відмінності – серед офіцерів порівняно із сержантами дещо вища частка тих, хто заперечив наявність будь-якої дискримінації саме за ознакою статі при проходженні військової служби.

На запитання анкети “Чи відомі Вам випадки, коли по відношенню до Ваших співслужбовців, саме за ознакою статі, мали місце з боку співслужбовців (командирів/начальників) приниження, образи / погрози або застосування фізичної сили / примушення до будь-яких сексуальних дій /економічне, матеріальне насильство?” відповіді респондентів в узагальненому вигляді наведено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Розподіл відповідей на запитання “**Чи відомі випадки, коли по відношенню до співслужбовців, саме за ознакою статі, мали місце такі явища?**” за ЗС України (у % до тих, хто відповів)

		Так			Інколи			Ні			Не хочу відповідати		
		Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки
Приниження, образи	з боку співслужбовців	8,6	7,3	12,8	11,1	10,1	14,1	72,2	74,3	66,2	8,1	8,4	6,9
	з боку командирів (начальників)	5,7	5,0	7,9	8,8	8,1	11,1	75,3	76,6	72,3	10,3	10,3	8,8
Погрози або застосування фізичної сили	з боку співслужбовців	3,8	3,6	4,4	6,8	6,4	7,2	82,1	82,5	82,0	7,4	7,5	6,4
	з боку командирів (начальників)	2,3	2,0	2,9	4,3	4,6	3,5	84,2	83,8	86,8	9,3	9,7	6,7
Примушення до будь-яких сексуальних дій	з боку співслужбовців	2,3	2,2	3,1	4,6	4,4	5,4	85,8	86,2	85,0	7,3	7,3	6,6
	з боку командирів (начальників)	2,2	2,0	3,0	2,8	2,9	2,4	86,3	86,1	87,5	8,8	9,0	7,1
Економічне, матеріальне насильство	з боку співслужбовців	3,9	3,5	5,1	7,0	7,1	6,1	81,0	81,4	80,9	8,1	8,0	7,9
	з боку командирів (начальників)	4,3	4,4	3,8	6,8	7,0	7,0	78,6	77,9	82,1	10,3	10,8	7,0

Абсолютна більшість опитаних військовослужбовців спростували наявність у ЗС України дискримінації їхніх співслужбовців саме за ознакою статі з боку співслужбовців або командирів (начальників).

Зокрема, **випадки приниження чи образ з боку співслужбовців** не підтвердили 72,2% опитаних загалом, зокрема 74,3% чоловіків і 66,2% жінок; **з боку командирів (начальників)** – 75,3% опитаних загалом, зокрема

76,6% чоловіків і 72,3% жінок. Проте, кожна четверта жінка (26,9%) вказала на те, що такі явища відбуваються (хоча б інколи) з боку співслужбовців і кожна п'ята (19,0%) – з боку командирів (начальників).

Наявність інших форм дискримінації – **погроз або застосування фізичної сили, примушення до будь-яких сексуальних дій чи економічного, матеріального насильства** – як з боку співслужбовців, так і з боку командирів (начальників) спростували 78,6% – 86,3% опитаних загалом, зокрема 77,9% – 86,1% чоловіків і 80,9% – 87,5% жінок.

Виявлено деякі відмінності в оцінках респондентами дискримінації їхніх співслужбовців саме за ознакою статі у розрізі приналежності перших до різних видів (окремих родів) військ (сил), зокрема:

- на наявність випадків *приниження і образ* (хоча б інколи) з боку співслужбовців вказав майже кожний четвертий опитаний у ДШВ (24,0%) і ССО (22,4%), майже кожний п'ятий – у ВМС (22,0%) і СВ (21,2%) та майже кожний восьмий – у ПС (13,1%); *приниження і образи з боку командирів (начальників)* менш поширені – на це вказав майже кожний шостий респондент у ССО (18,2%), ВМС (16,3%) і ДШВ (15,4%), майже кожний сьомий – у СВ (15,0%) і майже кожний восьмий – у ПС (11,8%).

- інші форми дискримінації (*погрози або застосування фізичної сили; примушення до будь-яких сексуальних дій; економічне, матеріальне насильство*) менш поширені – на відсутність таких явищ вказала абсолютна більшість опитаних. Проте варто зазначити, що на існування *погроз або застосування фізичної сили* (хоча б інколи) з боку співслужбовців вказав майже кожний десятий респондент у СВ (11,9%) та ДШВ (10,0%); на наявність *економічного, матеріального насильства* (хоча б інколи) як з боку співслужбовців, так і командирів (начальників) вказав майже кожний сьомий у СВ (відповідно 14,1% і 13,4%), а з боку командирів (начальників) – майже кожний шостий у ССО (18,2%).

Суттєвих відмінностей в оцінках відносин у військових колективах офіцерами, сержантами і військовослужбовцями з числа рядового складу не виявлено.

Відповіді опитаних на запитання “Чи готові Ви до протесту у випадку дискримінації Вас за ознакою статі або за приналежність до ЛГБТ-спільноти в армійському середовищі?” розділилися (таблиця 2.10): майже третина військовослужбовців ЗС України (29,0%) висловила готовність до протесту у випадку дискримінації їх за ознакою статі (приналежність до ЛГБТ-спільноти), майже третина (31,8%) протестувати не готова і ще майже третина (39,2%) не визначилась. При цьому серед жінок частка тих, хто обрав варіант “важко відповісти” значно менша, ніж серед чоловіків (33,3% проти 41,4%).

Таблиця 2.10

Розподіл відповідей на запитання “**Чи готові Ви до протесту у випадку дискримінації Вас за ознакою статі або за приналежність до ЛГБТ-спільноти в армійському середовищі?**” (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так	29,0	27,2	34,8	32,7	31,5	36,9	26,3	22,8	36,1	14,4	14,9	11,5	22,5	18,7	35,6	26,5	25,0	33,3
Ні	31,8	31,7	32,0	30,3	29,5	32,7	31,5	31,7	29,9	29,9	32,8	26,9	40,1	41,0	35,6	38,8	40,0	33,3
Важко відповісти	39,2	41,1	33,3	37,1	39,0	30,4	42,2	45,6	34,2	55,7	52,2	61,5	37,4	40,3	28,9	34,7	35,0	33,3

* Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Розподіл відповідей за видами (окремими родами) військ (сил) суттєво не відрізняється від загального за ЗС України за виключенням того, що у ВМС значно менша частка тих, хто до протесту не готовий (14,4%) і значно вища частка тих, хто з цього питання не визначився (55,7%).

Суттєвих відмінностей у відповідях опитаних у розрізі їх приналежності до тієї чи іншої категорії особового складу не виявлено.

Відповіді опитаних на запитання “Які, на Вашу думку, форми протесту щодо дискримінації за ознакою статі або за приналежність до ЛГБТ-спільноти під час військової служби найбільш ефективні?” наведено на рисунку 2.4.

ЗС України

(респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді)

Рисунок 2.4

Розподіл відповідей на запитання "Які, на Вашу думку, форми протесту щодо дискримінації за ознакою статі або за приналежність до ЛГБТ-спільноти під час військової служби найбільш ефективні?" (у % до тих, хто відповів)

Найбільш ефективними формами протесту у випадку дискримінації за ознакою статі військовослужбовці ЗС України вважають подання рапорту зі скаргою до начальника (43,4% загалом, зокрема 42,1% чоловіків і 47,7% жінок) та звернення за телефоном "гарячої лінії" (35,0% загалом, зокрема 34,9% чоловіків і 34,9% жінок). Інші форми протесту вважаються менш ефективними. Суттєвих відмінностей у відповідях респондентів залежно від виду (окремого роду) військ (сил) загалом не виявлено, крім того, що у ВМС жінки, крім вищезазначених форм протесту, вважають також досить ефективним звернення до визначеної посадової особи, уповноваженої з прав людини (31,8%), а у ССО на думку жінок найефективнішим є рапорт зі скаргою до командира, начальника (вказали 62,5% жінок проти 27,3% чоловіків).

Суттєвих відмінностей у відповідях офіцерів, сержантів та військовослужбовців з числа рядового складу не виявлено.

Таким чином, більшість опитаних військовослужбовців вважають, що дискримінація за ознакою статі у ЗС України відсутня. Проте, майже кожен четвертий респондент із ССО та ДШВ вказали на дискримінацію за ознакою статі відносно жінок і вважають це явище ситуативним.

Близько половини опитуваних вважають, що у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при вступі на військову службу чи до військових закладів вищої освіти, при направленні на навчання або проходженні військової служби (на відсутність дискримінації при відборі до миротворчих контингентів вказала третина опитаних). Майже кожний десятий респондент вважає, що має місце дискримінація жінок. Крім того, більшість опитаних військовослужбовців спростували наявність у ЗС України визначених форм дискримінації (приниження, образи; погрози або застосування фізичної сили; примушення до будь-яких сексуальних дій; економічне, матеріальне насильство) їхніх співслужбовців саме за ознакою статі. Проте, близько чверті жінок вказали на те, що інколи трапляються випадки приниження і образ. Загалом (у розрізі гендерної дискримінації) найкращі умови для служби жінок створено у ПС.

Серед опитаних немає єдиної думки з приводу готовності до протесту у випадку їх дискримінації за ознакою статі або за приналежність до ЛГБТ-спільноти в армійському середовищі – думки розділились майже порівну між тими, хто готовий, не готовий до протесту і не має чіткої думки з цього питання. Майже половина опитаних найдієвішою формою протесту проти гендерної дискримінації вважає рапорт зі скаргою до командира (начальника).

2.3. Причини порушення гендерної рівності у військових колективах та можливі заходи для їх недопущення

У процесі соціологічного опитування вивчалася думка військовослужбовців щодо причин порушення гендерної рівності в українському суспільстві та у ЗС України. Відповіді респондентів з цього питання представлені на рисунку 2.5.

ЗС України

■ Загалом ■ Чоловіки ■ Жінки

Рисунок 2.5

Розподіл відповідей на запитання **“Якщо Ви вважаєте, що у ЗС України існує порушення гендерної рівності, то які їх основні причини?”**
 (у % до тих, хто відповів)

Майже половина опитаних основною причиною порушення гендерної рівності в українському суспільстві та у ЗС України вважають застарілі традиції та уявлення про роль і місце жінки та чоловіка у суспільстві. При цьому, жінки-військовослужбовці частіше (48,6%), ніж чоловіки (44,1%) назвали цю причину як головну. На такі причини порушення гендерної рівності, як відсутність нормативно-правової бази, що надійно захищала б права людини (незалежно від її статі), відсутність дієвих механізмів впровадження норм гендерної рівності, недостатню інформаційно-просвітницьку роботу з питань гендерної рівності у ЗС України вказали від 17,1% до 25,1% респондентів обох статей.

З метою з'ясування того, чи реагують командири (начальники) на можливі випадки ГЗН, респондентам було поставлено запитання: “Якщо у Вашій частині мали місце прояви гендерно-зумовленого насильства, то чи була відповідна реакція на них з боку командирів (начальників)?”. Розподіл відповідей респондентів на це запитання наведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Розподіл відповідей на запитання **“Якщо у Вашій частині мали місце прояви гендерно-зумовленого насильства, то чи була відповідна реакція на них з боку командирів (начальників)?”** (у % до тих, хто відповів)

	ЗС України			СВ			ПС			ВМС			ДШВ			ССО		
	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки	Жінки*	Загалом	Чоловіки	Жінки	Загалом	Чоловіки*	Жінки*
Так + іноді	27,8	27,6	28,6	30,0	29,7	31,5	26,9	25,1	31,8	15,7	19,6	4,6	25,0	23,7	30,8	29,8	33,3	12,5
Ні	37,9	36,4	41,6	36,0	35,1	38,2	40,6	39,9	41,2	41,4	41,3	45,5	43,6	37,7	56,6	44,7	38,5	75,0
Важко відповісти	33,2	35,0	27,7	34,0	35,1	30,3	32,5	35,0	27,1	42,9	39,1	50,0	31,4	38,6	12,8	25,5	28,2	12,5

*Для категорій, у випадку яких кількість респондентів менше 50, результати не можуть вважатися статистично надійними і результати наведені індикативно

Зазначимо, що третина опитаних (37,9%), які надали відповідь, вказали на відсутність реакції з боку командирів (начальників) на прояви ГЗН. Кожен четвертий респондент (27,8%) вказав, що командування на подібні інциденти реагувало. Варіант відповіді “іноді” обрав кожний дванадцятий (8,0%) опитаний. Кожному третьому (33,2%) було важко відповісти на це запитання. Слід вказати, що 283 респонденти (15,7% від загальної чисельності опитаних військовослужбовців) не відповіли на поставлене запитання.

Розподіл відповідей за видами (окремими родами) військ (сил) суттєво не відрізняється від загального за ЗС України за виключенням того, що у ВМС частка тих, хто вказав на реагування командирів (начальників) на випадки ГЗН, значно менша (15,7% проти 25,0% – 30,0% респондентів в інших видах [окремих родах] військ [сил]).

Варто зазначити, що і відповіді чоловіків та жінок суттєво не відрізняються у ЗС України загалом та видах (окремих родах) військ (сил), за виключенням того, що на відсутність реакції командирів (начальників) на ГЗН вказали удвічі більше жінок, ніж чоловіків у ССО (75,0% жінок проти 38,5% чоловіків) та у півтора рази більше жінок, ніж чоловіків у ДШВ (56,6% жінок проти 37,7% чоловіків), а у ВМС наявність відповідної реакції командирів начальників на подібні інциденти підтвердив кожний п'ятий чоловік (19,6%) і лише майже кожна двадцять друга жінка (4,6%).

На запитання “Що, на Вашу думку, може сприяти гендерній рівності у ЗС України?” усього в текстовій формі було отримано 206 відповідей (11,5% від загальної чисельності опитаних). Аналіз найбільш суттєвих суджень респондентів з цього питання наведено нижче.

У різній редакції в текстовій формі 40 опитаних вказали на необхідність досягнення рівності службових обов’язків чоловіків і жінок-військовослужбовців та відповідальності за їх виконання.

Друга за кількістю відповідей група респондентів (27 опитаних військовослужбовців) акцентували свою увагу на питаннях формування сучасного світогляду, зміни стереотипних уявлень особового складу щодо ролі і місця жінки та чоловіка у суспільстві. При цьому частина респондентів звертають увагу на те, що в першу чергу вищезазначені зміни мають відбуватися у свідомості командирів (начальників) усіх рівнів.

Частина респондентів (24 опитаних військовослужбовці) надали відповіді у різній редакції стосовно необхідності налагодження належної комунікації та інформування з питань гендерних відносин у ЗС України. Така ж частина опитаних вказали на необхідність формування у військових колективах атмосфери поваги та толерантності у відносинах між військовослужбовцями різних статей.

Інша група респондентів (21 опитаний військовослужбовець) ще раз підкреслила важливість удосконалення нормативно-правової бази, що регулює гендерні аспекти життєдіяльності військ (сил).

Деякі респонденти у той чи інший спосіб зробили акцент на необхідності впровадження у практичну діяльність ЗС України відповідних стандартів країн-членів НАТО щодо гендерної рівності військовослужбовців.

Дехто з опитаних пропонує збільшити чисельність жінок-військовослужбовців у ЗС України. У той же час, окремі особисті пропозиції респондентів мають негативний зміст, а саме: в них містяться висловлювання проти залучення жінок до проходження військової служби в ЗС України.

Отже, респонденти вказали на низку причин, що, на їх думку, призводять до порушень гендерної рівності у ЗС України. Основна з них, це – застарілі традиції та уявлення про роль і місце жінки та чоловіка у суспільстві загалом та у ЗС України зокрема. Реагування командирів командирів (начальників) на можливі випадки гендерно-зумовленого насильства на теперішній час є недостатнім. Більш ніж кожен десятий респондент висловив власну думку щодо можливих заходів з подальшого утвердження гендерної рівності у ЗС України.

Висновок до розділу 2

Дві третини опитаних оцінили морально-психологічну атмосферу у своїх підрозділах як здорову (сприятливу), а відносини у колективах характеризуються як доброзичливі. Більшість опитаних військовослужбовців проходять військову службу у колективах, що складаються як з чоловіків, так і жінок. При цьому понад половина респондентів зазначили, що між військовослужбовцями протилежних статей немає конфліктів, пов'язаних з несправедливим розподілом службового навантаження.

На думку понад половини опитаних у ЗС України немає дискримінації за ознакою статі при вступі на військову службу, направленні на навчання або перепідготовку, вступі до військових закладів вищої освіти, під час проходження ними військової служби. Проте близько чверті опитаних не мають чіткої позиції з цього питання. Варто зазначити, що близько третини респондентів вказали на відсутність дискримінації за ознакою статі при відборі до складу миротворчого контингенту, стільки ж – не визначилась. Це може бути пов'язане з тим, що проходить відбір (і тим більше – безпосередньо бере участь у миротворчих операціях) відносно небагато військовослужбовців. Наявність проявів фізичної, емоційної чи економічної дискримінації за ознакою статі заперечили понад три чверті опитаних. Проте близько четверті жінок вказали на наявність такого явища, як приниження і образи.

У випадку дискримінації військовослужбовців за ознакою статі або за приналежність до ЛГБТ-спільноти в армійському середовищі думки опитаних розділились: відносна більшість не має чіткої позиції, трохи менше третини – готові і майже стільки ж не готові висловлювати протест. Серед можливих форм такого протесту респонденти найчастіше обирали подання рапорту зі скаргою до начальника та звернення за телефоном “гарячої лінії”.

На думку респондентів, оточення до жінок-військовослужбовців ставиться загалом позитивно. Основною причиною порушення гендерної рівності в українському суспільстві загалом та у ЗС України зокрема майже кожний другий респондент вважає застарілі традиції та уявлення про роль і місце жінки та чоловіка у суспільстві.

За оцінками респондентів, командири (начальники) по-різному реагують на прояви гендерно-зумовленого насильства. Так, третина опитаних вказала на відсутність реакції з боку командування, близько чверті вважають, що так чи інакше командування реагує на прояви ГЗН. Ще чверть опитаних це не підтвердили і не спростували.

Майже кожний десятий опитаний поділився власними думками з приводу того, які заходи можуть сприяти досягненню гендерної рівності у ЗС України. Загалом пропозиції військовослужбовців мають позитивний характер і пов'язані з проведенням інформаційно-просвітницької роботи з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків як у армійському середовищі, так і в суспільстві загалом.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Військовослужбовці ЗС України вважають достатнім власний рівень поінформованості щодо дотримання рівних прав і можливостей жінок та чоловіків під час проходження ними військової служби. Відповіді жінок та чоловіків щодо рівня власної поінформованості суттєво не відрізняються. Найчастіше військовослужбовці отримують інформацію щодо гендерної рівності під час проведення інформувань (занять) у військових частинах, з мережі інтернет та соціальних мереж. Водночас, результати опитування вказують на необхідність посилення відповідної просвітницької роботи з особовим складом, в першу чергу у військових частинах та підрозділах ВМС ЗС України.

2. Результати дослідження свідчать про позитивний характер оцінок більшості респондентів стосовно тих змін у життєдіяльності військ (сил), що пов'язані з реалізацією у ЗС України гендерної політики держави. Зокрема, понад половина респондентів (як чоловіків, так і жінок) вважають, що у ЗС України реалізовано принцип рівних прав та можливостей для військовослужбовців обох статей. Більшість опитаних також погоджуються з тим, що за останні роки суттєво зросла роль військовослужбовців-жінок при виконанні завдань за призначенням як у повсякденній діяльності, так і у районі проведення ООС/АТО. Водночас, у ході дослідження було виявлено, що окремі аспекти реалізації гендерної політики держави поки що не знаходять позитивних оцінок з боку особового складу. Так, серед військовослужбовців, особливо серед чоловіків, поширене переконання у тому, що на рівнозначних посадах при однаковому грошовому забезпеченні чоловіки зазвичай виконують більше завдань, ніж жінки. Виявлені також розбіжності думок опитаних щодо відсутності у ЗС України проблем зі ставленням до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери) за умови, що вони не виставляють її напоказ.

3. Головними мотивами особового складу до проходження військової служби, за результатами дослідження, виступають їх бажання захищати Батьківщину, зацікавленість військовою професією, а також перспективи кар'єрного зростання (просування по службі). Окрім вищезазначених патріотичних та професійних мотивів, жінки частіше за чоловіків, при прийнятті відповідного рішення, враховують соціальні гарантії і пільги, можливість реалізації особистих прагнень, мрій, амбіцій та рівень матеріального забезпечення. Останні позиції в переліку можливих мотивів укладання контакту на проходження військової служби як серед жінок, так і серед чоловіків займають можливість влаштувати особисте життя та відсутність іншого вибору.

Відносна більшість опитаних, як свідчать результати дослідження, не мають суттєвих ускладнень щодо виконання ними своїх службових обов'язків. Лише чинники, пов'язані з низьким рівнем матеріального забезпечення, не дозволяють частині опитаних респондентів ефективно виконувати свої службові обов'язки.

4. Особовий склад, який залучався до опитування, виявив достатньо високий рівень самооцінки морально-психологічної готовності до виконання завдань за призначенням у бойових умовах. Емпіричні дані, отримані за результатами дослідження, вказують на зв'язок даного показника зі структурою мотивації респондентів до проходження військової служби та їх оцінками чинників, що ускладнюють виконання службових обов'язків. З огляду на такі взаємозв'язки, гендерні відмінності у мотивації до проходження військової служби мають бути враховані у процесі реалізації гендерної політики держави у ЗС України.

5. Результати соціологічного дослідження вказують на доброзичливі, у більшості випадків, відносини між чоловіками та жінками у військових колективах, де респонденти проходять службу. Така оцінка міжособистісних відносин між військовослужбовцями різних статей характерна як для умов повсякденної діяльності, так і під час виконання ними завдань у районі проведення ООС/АТО. Водночас, частина респондентів, в першу чергу з числа військовослужбовців-жінок, відзначає напружені відносини з колегами чоловіками у ППД. Військовослужбовці обох статей також звертають увагу на окремі випадки такого характеру відносин у районі проведення ООС/АТО.

Морально-психологічну атмосферу у військових колективах більшість опитаних вважають здоровою (сприятливою), однак на думку третини з них вона має нейтральний характер. На такі оцінки можуть впливати конфлікти між військовослужбовцями-жінками та чоловіками з приводу несправедливого розподілу службових навантажень, що іноді мають місце, як це вказали респонденти під час опитування.

6. Переважна більшість респондентів обох статей вказали на відсутність у ЗС України випадків дискримінації за ознакою статі та гендерно-зумовленого насильства. Однак, існує припущення, що окремі випадки все ж трапляються, оскільки частина опитаних з даних питань обирали варіанти відповіді “інколи” та “не хочу відповідати”. В першу чергу, це стосується психологічних форм прояву гендерно-зумовленого насильства, а саме: приниження, образ з боку співслужбовців протилежної статі. Незважаючи на те, що переважна більшість респондентів вказали на відсутність особисто до них проявів гендерно-зумовленого насильства, майже половина опитаних військовослужбовців висловили готовність до протесту у випадку дискримінації їх за ознакою статі в армійському середовищі.

7. Основною причиною окремих порушень гендерної рівності у ЗС України, на думку опитаних військовослужбовців, є застарілі традиції та уявлення про роль і місце жінки та чоловіка у суспільстві загалом та у ЗС України зокрема. При цьому, жінки-військовослужбовці частіше, ніж чоловіки назвали цю причину як головну. Серед інших вагомих причин порушення гендерної рівності респонденти називали відсутність нормативно-правової бази, що надійно захищала б права людини (незалежно від її статі), відсутність дієвих механізмів впровадження норм гендерної рівності, недостатність інформаційно-просвітницької роботи з питань гендерної рівності у ЗС України.

З-поміж заходів, які б надалі сприяли досягненню гендерної рівності у ЗС України, респонденти в першу чергу вказали на необхідність досягнення рівності службових обов’язків чоловіків і жінок-військовослужбовців та відповідальності за їх виконання.

Не менш важливу роль у цьому плані опитані відводять формуванню сучасного світогляду, зміні стереотипних уявлень особового складу щодо ролі і місця жінки та чоловіка у суспільстві. При цьому, на думку опитаних, вищезазначені зміни в першу чергу мають відбуватися у свідомості командирів (начальників) усіх рівнів.

Серед інших заходів, які б забезпечили успішність реалізації гендерної політики держави у ЗС України, респонденти називали: налагодження належної комунікації та інформування з питань гендерних відносин у ЗС України, формування у військових колективах атмосфери поваги та толерантності у відносинах між військовослужбовцями різних статей, удосконалення нормативно-правової бази, що врегульовує гендерні аспекти життєдіяльності військ (сил), впровадження у практичну діяльність ЗС України відповідних стандартів країн-членів НАТО щодо гендерної рівності військовослужбовців.

Враховуючи вищезазначене, пропонується:

1. Результати соціологічного дослідження довести до керівників структурних підрозділів Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України, командувачів видів (окремих родів) військ (сил) Збройних Сил, оперативних командувань, командирів (начальників) вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів для врахування у своїй діяльності.

2. Командирам (начальникам) органів військового управління вжити заходів щодо підвищення обізнаності та належної підготовки з гендерних питань командирів усіх рівнів та їх заступників (проведення спеціалізованих курсів, семінарів, конференцій тощо).

3. Продовжити, на регулярній основі, проведення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення обізнаності особового складу ЗС України з гендерних питань, запобігання різним формам гендерно-зумовленого насильства – психологічному, фізичному, сексуальному, економічному тощо.

4. Постійно оновлювати на веб-сайті Міноборони України інформацію з питань реалізації гендерної політики у ЗС України, запобігання проявам гендерно-зумовленого насильства та дискримінації за ознакою статі у армійському середовищі.

5. Продовжити роботу щодо удосконалення нормативно-правової бази (у т.ч. статутів ЗС України, посадових інструкцій, настанов тощо) з питань дотримання гендерної рівності у ЗС України, враховуючи при цьому досвід країн членів НАТО.

6. У процесі реалізації кадрової політики у ЗС України передбачити: проходження підготовки з гендерних питань перед призначенням на посади вищого офіцерського складу з метою забезпечення належного розуміння вищим військовим керівництвом гендерної проблематики та механізмів її впровадження у життєдіяльність військ (сил);

врахування під час просування по службі особистої взірцевості військових керівників усіх рівнів у дотриманні гендерної рівності та їх спроможності забезпечити у практичній діяльності рівність прав та можливостей військовослужбовців-жінок та чоловіків.

7. Командирам військових частин та підрозділів забезпечити залучення, в однаковій мірі військовослужбовців обох статей, до виконання завдань та обов'язків військової служби, а також рівну відповідальність за їх реалізацію.

8. Залучати представників громадянських організацій до проведення заходів з підвищення компетенції посадових осіб, які беруть участь у формуванні гендерної політики у ЗС України та фахівців, які займаються її практичною реалізацією.

9. З метою визначення динаміки змін щодо умов проходження військової служби жінками та реалізації у ЗС України принципу рівних прав та можливостей військовослужбовців різних статей продовжити практику проведення соціологічних досліджень з даної проблематики.